

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra sociální práce

Sociální politika a sociální práce

**Přechod mladých dospělých z dětského
domova do samostatného života**

The Transition of Young Adults from Orphanage to Independent Living

Bakalářská práce

Kristýna Königová

2022

Vedoucí práce: PhDr. Hana Pazlarová, Ph.D.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí své práce PhDr. Haně Pazlarové, Ph.D., a také doc. PhDr. Oldřichovi Matouškovi za jejich trpělivost, vstřícnost a cenné rady během psaní práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne

.....

Kristýna Königová

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zaměřuje na přechod mladých lidí z dětského domova do samostatného života. V práci jsou popsány změny, kterými tyto mladí lidé prochází v období pozdní adolescence. Poukazuje také na specifika, kterými se odlišují od mladých dospělých vyrůstajících v rodinách. Popis existujících legislativních postupů se zaměřuje na přípravu k odchodu. Prostor byl dán také tématům souvisejícím s následnou podporou mladých dospělých odcházejících z dětských domovů. V rámci této části jsem popsala subjekty, které v tomto období pomáhají. V empirické části jsem za pomoci interview představila návrhy změny této legislativy a pomocí dotazníků došla k závěrům o jejich funkčnosti a dosažitelnosti.

Abstract

This bachelor's thesis examines the transition of young people from orphanages into independent life. The work illustrates the changes these young people experience during late adolescence and the specifics of said changes, which differ from juveniles that have the luxury of growing up in families. The work shows presently practiced legislative procedures focused on the mechanics of their departure from children's homes, wherein I also added space for topics related to their subsequent social support. Similarly, there's also a description of the entities aiding in this stage of the transition. In a segment of the empirical section, with the usage of interviews, I took the liberty to propose changes to above mentioned legislation and with the aid of questionnaires I came to conclusions about their functionality and attainability.

Klíčová slova

Dětské domovy, odchod z dětského domova, příprava na odchod z dětského domova, mladí dospělí, pozdní adolescence

Key words

Children's homes, leaving the children's home, preparation for leaving the children's home, young adults, late adolescence

OBSAH

ÚVOD	7
TEORETICKÁ ČÁST	9
1. Mladí dospělí.....	9
1.1. Charakteristika tohoto období	9
1.1.1. Stabilizace sebepojetí.....	9
1.1.2. Změna vztahů.....	10
1.2. Mladí dospělí z dětských domovů.....	12
1.2.1. Sebejistota, sebepojetí	13
1.2.2. Vědomí vlastních kompetencí.....	13
1.2.3. Zodpovědnost za svá rozhodnutí.....	14
1.3. Souhrn	14
2. Odchod mladého dospělého z dětského domova	16
2.1. Příprava dítěte na odchod do samostatného života	16
2.1.1. Legislativa přípravy	16
2.1.2. Rámec přípravy	17
2.1.3. Průběh přípravy.....	18
2.2. Problémy spojené s odchodem.....	19
2.2.1. Sociální nepřípravenost.....	20
2.2.2. Chybějící emocionální podpora	20
2.2.3. Ekonomická nesamostatnost	21
2.3. Možnosti následné podpory mladých dospělých po odchodu z DD	23
2.3.1. Státní a zákonem daná podpora.....	23
2.3.2. Registrované sociální služby.....	24
2.3.3. Neregistrovaní poskytovatelé vybraných sociálních služeb.....	25
PRAKTICKÁ ČÁST.....	27
3. Vymezení výzkumu	27
3.1. Výzkumné cíle	27
3.2. Metodologie výzkumu	27
4. První část výzkumu: definování návrhů systémové změny	28

4.1.	Metody získání dat a jejich zpracování	28
4.2.	Vymezení základních a dílčích výzkumných otázek	28
4.3.	Výzkumný vzorek	29
4.4.	Analýza výsledků první části výzkumu – interpretace rozhovorů	30
4.4.1.	Návrhy týkající se přípravy na odchod	31
4.4.2.	Návrhy týkající se samotného odchodu	35
4.4.3.	Mé návrhy	37
5.	Druhá část výzkumu: zhodnocení návrhů systémové změny odborníky	38
5.1.	Metody získání dat a jejich zpracování	38
5.2.	Výzkumný vzorek	39
5.3.	Analýza výsledků druhé části výzkumu – zhodnocení návrhů	40
5.3.1.	Zhodnocení funkčnosti návrhů na zlepšení přípravy	40
5.3.2.	Zhodnocení dosažitelnosti návrhů na zlepšení přípravy	41
5.3.3.	Zhodnocení funkčnosti návrhů následné podpory	42
5.3.4.	Zhodnocení dosažitelnosti návrhů následné podpory	43
6.	Závěr výzkumného šetření a jeho limity	44
	ZÁVĚR	47
	Seznam použité literatury.....	49
	Seznam příloh	54

ÚVOD

Má bakalářská práce se věnuje legislativně velmi opomíjenému tématu a tím je odchod mladých dospělých z dětských domovů. Vybraná problematika je velmi obsáhlá a v poslední době se o ní mluví čím dál častěji a je také častěji zpracovávána v různých odborných publikacích. Rozšíření povědomí o tomto velmi obtížném období by mohlo být přínosem pro různé organizace, které soustavně pracují na změně systému. Změnou se myslí ukotvení přípravy a také následné podpory.

Teoretická část práce je členěna na dva hlavní okruhy. První popisuje mladou dospělost s přihlédnutím k jejím specifickým charakteristikám a velkému množství změn v životě mladého člověka. Vytvořený rámec je pak uplatněn na skupinu mladých dospělých odcházejících z dětských domovů, kteří nemají pouze obvyklé problémy pozdní adolescence. Přejít do samostatného života bývá pro ně doprovázen komplikacemi, které jsou propojené a ztěžují mladým dospělým nabytí schopnosti zařadit se do společnosti a stát v ní na vlastních nohách.

Druhý teoretický okruh se zabývá přímo prožívaným odchodem. Věnuji se přípravě na odchod, jejímu legislativnímu ukotvení a srovnávám ideální rámec představený organizací spojených národů s běžnou praxí vycházející z výzkumu Štenclové. (2019) Popisují neukotvenost této fáze odchodu a dotýkám se návrhů na změnu ukotvení představené přípravy. Poukazuji na problémy spojené s odchodem, které dělím na několik částí na základě jejich příčiny. Závěr teoretické části zhodnocuje možnosti následné podpory těchto mladých dospělých po odchodu ze zařízení opět s jejich legislativním ukotvením.

Výzkumnou část jsem rozdělila na dvě části. První vznikla díky ochotě sedmi mladých dospělých, kteří tímto odchodem již prošli a byli ochotni podělit se o své zkušenosti s přípravou, odchodem a následným zařazením do společnosti. V rozhovorech vylíčili své osobní zkušenosti, které jsem na základě zjištěných poznatků z teoretické části přeformulovala do návrhů změny ukotvení této části jejich života. V druhé části výzkumu probíhalo hodnocení návrhů pomocí odborníků. Hodnotili jejich funkčnost a také dosažitelnost. Tímto se tato práce pokouší dosáhnout praktické dimenze.

I když práce upozorňujeme hlavně na negativní vlivy náhradní rodinné péče a ukazuje, jaké problémy systém odchodu má, nerada bych opomněla zmínit, že systém náhradní rodinné péče chce zajistit co nejlepší možnou péči, když tuto péči nejsou schopni poskytnout rodiče.

Umístění do zařízení zajišťující náhradní rodinnou péči (dále NRP) je vhodné i ve věku pozdní adolescence. (Škoivera, 2007)

TEORETICKÁ ČÁST

1. Mladí dospělí

1.1. Charakteristika tohoto období

Jedná se o období pozdní adolescence, čímž je většinou označován věk mezi 17–20 lety, případně i dále. Obecně je adolescence charakterizována jako most mezi dětstvím a dospělostí. „Z ontogenetického hlediska je jejím základním atributem dokončení pohlavního dozrávání, fyzický a duševní rozvoj (růst) a sociální učení v nejširším slova smyslu.“ (Macek, 2003)

Pozdní adolescence, tedy mladá dospělost znamená pro většinu dospívajících ukončení střední školy a následné rozhodnutí o dalším studiu či pracovním uplatnění. Podle Macka je toto období velmi individuální v přijímání různých dospělých rolí. Jde o to, jakou míru změny jedinec přijme. Může pokračovat ve studiu a ekonomické osamostatnění nechat na později, či může vstoupit do manželství a založit rodinu. (2003)

Tato fáze nejvíce směřuje k dospělosti (Petersen, 1988), jedinec se více než v dřívějších fázích zamýšlí nad svou osobní perspektivou, myslí na svou budoucnost ve své profesní dráze i v oblasti partnerských vztahů. Jedinec má potřebu někam patřit, posilovat svou sociální identitu, chce se na něčem podílet, něco s druhými sdílet.

Pozdní adolescence je také typická pro zmírnění náladovosti a vysoké lability, která nastává v předcházejících dvou obdobích. Mladý dospělý začíná silně prožitky rozlišovat a integrovat do své osobnosti. Podle I. S. Kona je temperament jedince v podstatě dotvořený. (Kon, 1986) Myšlení je v tomto období méně absolutní než v začátcích adolescence. Mladý člověk se umí stále lépe seberefektovat a přemýšlí vztahově a relativně. Jeho rozhodování čím dál více závisí na jeho znalostech, zkušenostech a konkrétních situacích. Už také ví, o možných rizicích, zvažuje důsledky a je schopen se radit se zkušenějšími. (Macek, 2003)

1.1.1. Stabilizace sebepojetí

Lepší sebereflexe závisí na stabilizaci sebehodnocení. Dítě a mladší adolescent sebe hodnotí na základě konkrétního chování, zatímco v pozdní adolescenci začíná být toto hodnocení více komplexní. Dospělý člověk, který zdárně zvládl tento přechod, se tedy umí hodnotit na základě celkové analýzy svých motivů a různých souvislostí a jeho závěry jsou

spíše obecné. Mladý dospělý si začíná uvědomovat provázanost rolí, které přijal, a to vede k potřebě vnitřní i vnější rovnováhy. U vnější jde o rovnováhu mezi vlastními rolemi, tím, co můžu, nemůžu a musím, a rolemi druhých. U vnitřní jde o komplexní a konzistentní sebepojetí, které si adolescent tvoří tím, že vnímá vlastní chování prožívání a sociální srovnávání a toto vše vztahuje k vlastnímu já. Čím více se adolescent reflektuje, tím větší má šanci vnímat se v dospělosti vyváženě, což znamená vnímat se pozitivně i negativně a jeho sebehodnocení již není tolik závislé na situačních změnách. (Macek, 2003)

Správné sebehodnocení je také závislé na uznání vlastní hodnoty a vědomí vlastní kompetence. Pocit vlastní hodnoty je do jisté míry závislý na tom, zda se adolescent považuje za autentického a pravdivého. Jestliže má pocit, že nebude přijímán takový, jaký je a pořád si musí na něco hrát, nepřijímá sebe jako autentickou osobnost. Pocit, že je pochopen a akceptován, je tedy velmi důležitý pro sebehodnocení po celý život. K tomuto účelu je velmi důležitá podpurná referenční osoba. Co se týče vlastní kompetence, ta je důležitá pro pocit vlastní hodnoty. „*Jsem v něčem efektivní a výkonný a umím to udělat dobře.*“ (Bandura, 1996)

Pro oblast této práce je také podstatná Mackova hypotéza, že pozitivní vztah k sobě samému, tedy i realističtější sebehodnocení, mají adolescenti, kteří mají za referenční osoby rodiče nebo jiné dospělé authority než ti, kteří vzhlížejí ke svým vrstevníkům. (Macek, 1996)

1.1.2. Změna vztahů

Mladý dospělý v tomto období také naráží na novou kvalitu svých vztahů, která mu pomáhá převzít své dospělé role, nebo rozvíjet staré role (partnerské, rodinné, přátelské i profesní). (Macek, 2003) V šesté etapě ontogenetického vývoje Macek ranou dospělost pojímá jako boj „intimity s izolací“. Pokud se mladému dospělému podaří tuto situaci vyřešit, bude ve svém životě schopen intimity, tedy bude mít schopnost navázat oboustranně prospěšný vztah, se zdravou schopností být sám. Pokud si tento konflikt nevyřeší dobře, může to vést k pocitu opuštěnosti a izolaci. (2003)

Vztahy s rodinou

Konflikt, který většinou vzniká v předchozích stupních adolescence, je spojen s potřebou dospívajícího být samostatnější a dosáhnout větší autonomie a potřebou rodičů neztratit nad ním svou moc. Proces odpoutání je velmi náročný a vrcholí právě v období pozdní

adolescence. Pokud jsou rodiče dostatečně otevřeni této změně a dokážou na ni adekvátně reagovat, tak zůstane základní důvěra mezi rodiči a adolescentem zachována a tento vztah se posune na jinou úroveň bez újmy. Vztah, který byl založen na závislosti, je nahrazen zralejším a vyrovnanějším citovým vztahem. Rodič musí přijmout symetričtější a náročnější roli. (Petersen, 1988)

I když adolescent odejde z domu, ožení se, založí vlastní rodinu či studuje, nedochází tak často k fatálnímu konci jejich vztahu, jak si rodiče představují. 60 % pozdních adolescentů považuje vztah s rodiči za důležitý. Pocit jistoty a bezpečí, který doteď adolescent nacházel v rodině, se přesune do symbolické roviny a funguje stejně dobře ve vědomí jedince. Mladý dospělý tímto krokem v jisté míře ztrácí hmatatelnou podporu rodičů, což ho nutí k tomu vytvořit si silnou vazbu někde jinde. Tyto vazby se pro něj stávají velkým zdrojem opory, ať jde o partnerský, či přátelský vztah. (Vágnerová, 2012)

Vztahy s vrstevnickou skupinou

Vrstevnická skupina má během celé pubescence velmi specifický význam, a to jako opora ve vytváření adolescentovy identity. V nejistém procesu hledání vlastní identity, kterou musí projít, nachází jistotu ve své skupinové identitě, a pomocí ní může získat přijatelný obraz sebe sama, což zvyšuje jeho sebevědomí. (Vágnerová, 2012)

Skupina, se kterou se adolescent identifikuje, uspokojuje různé jeho potřeby. Něco spolu zažívají (stimulují se), získávají zkušenosti, experimentují, učí se sociální strategie, napodobují jeden druhého, srovnávají se a poskytují si zpětnou vazbu. Tyto zkušenosti téměř nejdou získat v rodině, protože mezi rodiči a adolescenty je příliš mnoho rozdílů (jiná vývojová fáze, odlišné postoje i cíle). (Macek, 2003)

Ve fázi odpoutání od rodiny, která většinou nastává v pozdní adolescenci, dochází ke změně vztahů také ve vrstevnické skupině. Starší adolescenti jsou již přijati, mají svou skupinovou identitu a jsou si sami sebou jistější. Skupinová identita jim vlastně pomohla v hledání vlastní identity a začínají se od své skupiny odpoutávat. Do této doby nekriticky přijímají všechna pravidla i ideály své „party“. Nyní začínají tyto názory a normy více kritizovat, už jim tolik nezáleží na tom být součástí party, ale mít vlastní názor. (Macek, 2003)

Tato změna v myšlení přináší také potřebu vybírat si pouze ty členy party, se kterými má něco společného, proto vznikají tzv. malé kliky složené z několika jedinců, které spojuje hlubší přátelské pouto, které je trvalejší. Nebojí se hledat individuální vztahy mimo svou vrstevnickou

skupinu. Mladý dospělý touží po trvalém důvěrném vztahu. Zda je takového vztahu schopen, záleží z velké části na zkušenosti z rodiny. Schopnost navázat nový vztah a chovat se v něm tak, aby byl udržitelný, vychází ze vztahu s rodiči. „*Vřelí a spolehliví rodiče tak usnadňují svým potomkům přesun na jinou úroveň blízkých vztahů.*“ (Markiewicz cit. podle 2001 z Macek, 2003)

Mladý dospělý, který má pevné přátelské vztahy a je ukotven ve své vrstevnické skupině se mnohem snáze odpoutává od pevných rodinných vazeb, a naopak, mladý dospělý s dobrou oporou v rodině se snáze odpoutává od své vrstevnické skupiny.

1.2. Mladí dospělí z dětských domovů

Shrnutím celé předchozí kapitoly by mohlo být tvrzení Vágnerové: „*Dosažení psychické dospělosti je spojeno s větší sebejistotou a vědomím vlastních kompetencí. Za nejvýznamnější psychický znak dospělosti lze považovat schopnost přijmout zodpovědnost za svá rozhodnutí i činy.*“ (2000). „*Tato proměna dospělého jedince se projeví ve všech jeho sociálních vztazích.*“ (Vágnerová, 2000) K dosažení psychické dospělosti a zvládnutí změn, které tato fáze obnáší, pomáhá velkou měrou rodina, a proto je toto období pro děti z dětských domovů velmi kritické.

Není samozřejmě jediné, raná dospělost vychází z předchozích fází, které také nejsou ideální. V dětství v prostředí dětského domova dochází podle některých autorů k nedostatečnému rozvoji rozumových schopností, bývá to způsobeno nepodnětnou výchovou dítěte. Podle Matějčka nejde o poškozenou inteligenci, ale o to, že ji děti nejsou schopni uplatnit a tedy zlepšovat. (2013) Matoušek mluví o tzv. vztahové podvyživenosti. Jde o nedostatek příležitostí upoutat dospělého svým projevem a nedostatečné podněcování ze strany dospělého. Pečující osoby se střídají a také mají na starost více dětí. Není to normální kontakt matky a dítěte, kde dochází k zrcadlení nálad a vzájemné soustředěné pozornosti. Tyto děti deprivované ústavem působí oproti ostatním pomaleji, nenadaně, hyperaktivně, úzkostně, a také u nich přetrvávají různé zlovyky. (Matoušek, 1999)

Co se týče vztahů s lidmi, již od dětství jsou mělčí a přelétavější, ale lidský kontakt vyhledávají skoro nutkavě. (Matoušek, 1999) Což souvisí s Bowlbyho teorií attachmentu. Dítěti chybí nejdůležitější prvotní lidská vazba a tím, že je vychováváno v institucionální péči, vchází do života s obrovskou ztrátou. Pokud má dítě v rané fázi života stále pocity opuštění,

neuspokojení, nepochopení a nemá zkušenost s bezpodmínečnou láskou, nenaučí se základním sociálním dovednostem, jež jsou pro život ve společnosti nezastupitelné. (Winnette, 2010)

1.2.1. Sebejistota, sebepojetí

Adolescenti, nebo tedy mladí dospělí, kteří prošli ústavní péčí a jsou tedy takto deprivováni, potřebují být akceptováni, aby si prostřednictvím ostatních lidí potvrdili svou hodnotu. Jestliže ovšem takto pozitivně přijímání nejsou, vyvolává to u nich tuto potřebu dosáhnout jiným způsobem. „*Když nemůže dítě získat pohlazení, provokuje, aby dostalo aspoň pohlavek.*“ (Matějček, 2013) Následky se mohou projevit různým způsobem. Mladý dospělý si přijde nepřijatý tedy nějak nekonformní. Začne se projevovat agresivně, páchat vandalismus, či trestnou činnost nebo také užívat návykové látky. Na druhé straně se touha po vztahu a citové odezvě může změnit na nezdravé připoutání k jedné osobě, nejčastěji k partnerovi/partnerce. (Floryková, 2009)

Hlavním projevem nekonformity je nízké sebehodnocení. Jedinec, který často mění své plány, nikdy není s ničím spokojený, stále polemizuje nad svými pocity, touhami, cíli a s tím, kam vlastně směřuje. (Floryková, 2009)

1.2.2. Vědomí vlastních kompetencí

O vlastních kompetencích jsem se již zmínila v předchozí kapitole, v části, která se věnovala vlastnímu sebepojetí. Rozšiřování vlastních kompetencí je nezbytné pro nové role, které na člověka čekají ve světě dospělých. Děje se tak pomocí studia a přípravy na povolání, dosažením určitého vzdělání se mladý člověk připraví na role spojené se zaměstnáním, mateřstvím a obecně „veřejné“ sféry života. (Macek, 2003)

Macek tvrdí, že rozhodující krok do dospělosti nastane pouze tehdy, když mladý člověk dosáhne dostatečné kompetence ve „veřejné“ ale i „soukromé“ sféře života zároveň. Míni tím schopnost adekvátně jednat v sociálních interakcích a obecně schopnost komunikovat. (Macek, 2003)

Mladí lidé, kteří projdou institucionální péčí, mívají tzv. účelové chování. Je to chování, které jim celý život pomáhalo zvládat život v ústavu. V „normálním“ světě najednou nemá toto chování ten výsledek, jaký jedinec očekává, což je pro něj velmi matoucí. Jejich sociální interakce jsou nepřiměřené a velmi odlišné a pro ostatní nepřijatelné. To samozřejmě souvisí

s úspěšností ve „veřejném“ životě. Může jít o infantilní či agresivní chování, které má upoutat pozornost, nebo také o podezřívavé chování nebo neadekvátní projevy úzkosti a sklíčenosti. (Matějček, 1997)

Do schopnosti komunikovat patří to, jak se umí mladý dospělý vyjadřovat, avšak také naslouchat a být empatický. Tuto sociální citlivost často mladí dospělí z dětských domovů postrádají, nebo ji mají v omezené míře. Příčinou je opět nedostatečné přijímání lásky a jiných pozitivních emocí. Tyto špatné zkušenosti často vedou k obviňování ostatních lidí. (Floryková, 2009) Matějček dokonce vidí spojitost mezi špatnou komunikací a velmi vysokou rozvodovostí a počtem rozchodů respondentů jeho výzkumu. (Matějček, 1997)

1.2.3. Zodpovědnost za svá rozhodnutí

Jak jsem již naznačila obviňování ostatních ze svých neúspěchů je velmi častým fenoménem deprimovaných jedinců. Nejedná se o zlou vůli, jen o obrannou reakci. Dítě z dětského domova má v životě velmi málo jistot, a tak přijímá podněty s velkou obezřetností a úzkostí. Pokud není jedinec zvyklý na neustálý přísun podnětů, neumí na ně adekvátně reagovat, a tak nemůže dost dobře předpokládat následky. Následky jeho činů ho tak mohou velmi překvapit. (Bettner, 1995) Podle Bettnerové přijímat za své činy odpovědnost znamená, rozlišovat své i cizí hranice, což se učí dítě postupně během svého života. (1995)

Schopnost být zodpovědný za své činy je spojená s tzv. hospitalismem. Tímto stavem nazýváme důsledky dlouhodobého pobytu v ústavu. V ústavu je klient zaopatřený, někdo se o něj stará, organizuje práci a také dohlíží na finance. Současně se pohybuje na omezeném prostoru a setkává se s omezeným počtem lidí. Je mnohem jednodušší se orientovat ve světě s omezenou odpovědností než ve světě komplexním. (Matoušek, 1999) Je zde mnohem méně příležitostí pro osobní iniciativu a zodpovědnost. I v dnešní době transformace dětských domovů a stále častějších dětských skupin je vše organizováno, což je do jisté míry nutné pro chod zařízení, ale snižuje to pravděpodobnost normálního zapojení do světa dospělých s přijímáním vlastní odpovědnosti. (Floryková, 2009)

1.3. Souhrn

Překážek přechodu adolescenta z dětského domova v dospělého jedince je mnohem více než adolescenta vyrůstajícího v rodině.

Tento jedinec nemá možnost vytvořit si tolik důležitý první hluboký citový vztah, který je tak nepostradatelný pro navazování smysluplných dospělých vztahů a také ve vytváření vlastní sebejistoty. (Floryková, 2009) Dětský domov není adekvátním místem a nedává mu dostatek podnětů pro harmonický vývoj jeho rozumových i sociálních schopností, což souvisí jak s kompetencemi potřebnými pro život, tak s odpovědností za svá rozhodnutí. (Matějček, 2013)

Selhání přichází také v oblastech, kde je vidět absence mužského či ženského vzoru, což je tedy hlavně v partnerství a mateřství. (Winnette, 2010) Dále ani samostatnost a vlastní kompetence nejsou v dětských domovech dostatečně podporovány. Proto je samostatný život leckdy nepředstavitelný. (Floryková, 2009)

2. Odchod mladého dospělého z dětského domova

2.1. Příprava dítěte na odchod do samostatného života

2.1.1. Legislativa přípravy

V České republice existuje 142 dětských domovů (dále DD), ve kterých žije 4 000 dětí. Každý rok průměrně tisíc z nich odchází z dětského domova. Navzdory těmto číslům neexistuje žádný návod ani metodika, vytvořená pro dětské domovy, za účelem lepší, kontinuální přípravy na tento přechod k dospělému životu. Legislativa řeší toto obšírné téma také velmi základně a stroze. (Štenclová, 2018)

§ 24 odst. zákona č. 109/2002 Sb. zmiňuje povinnost ředitelů DD kontaktovat sociální kurátory dětí, které nejméně za šest měsíců opouští dětský domov.

Pro děti po ukončení povinné školní docházky, které se dále nepřipravují na budoucí povolání, může být dle § 3 odst. 7 vyhlášky č. 334/2003 Sb. z výchovných a vzdělávacích důvodů zřízena samostatná výchovná skupina se zaměřením na přípravu k pracovním činnostem dětí.

Dle § 3 a 4 odst. 5 vyhlášky č. 334/2003 Sb. může být v zájmu přípravy na budoucí samostatný život dítěte v zařízení zřízena jedna nebo více samostatných bytových jednotek pro ubytování jednotlivých dětí nebo nejvýše tříčlenné skupiny dětí, které se připravují na odchod ze zařízení. Do těchto bytových jednotek mohou být umístěny děti starší 16 let podle kritérií a za podmínek stanovených vnitřním řádem zařízení.

Zákon se také zmiňuje o kontaktování kurátora, který by měl především poskytovat poradenskou činnost a informace o následných možnostech. Mluví o povinnosti napomáhat dětem, které ukončily školní docházku, při získávání možnosti pokračovat v další přípravě na povolání. (Matoušek 2009)

Tyto zákony a informace v nich obsažené však nevymezují prakticky žádný jednotný a vymahatelný postup toho, jak by jedinci, opouštějící ústavní zařízení, měli být na tento odchod připravováni, aby u nich docházelo k úspěšné sociální integraci. Příprava na samostatný život je přitom významnou fází sociálně rehabilitačního procesu a dle OSN (2009) by měla ústavní zařízení zajistit plnou integraci do společnosti pomocí osvojování sociálních a životních dovedností, jejichž míra zvládnutí významně přispívá k úspěšné integraci dítěte do samostatného života. (Valné shromáždění OSN, 2009)

2.1.2. Rámec přípravy

Běhounková se domnívá, že tato příprava by měla být započata dnem příchodu dítěte do zařízení. Veškeré aktivity by měly být zacíleny na přípravu dítěte (v každém věku) na jeho budoucí odchod ze zařízení. (Běhounková, 2012)

Z analyzovaných zdrojů usuzuje, že příprava u dětí do 15 let je zaměřena více implicitně. Zabývá se vyrovnáváním emočních, intelektových a sociálních deficitů, získaných během ranného dětství i během pobytu v zařízení. K této přípravě dochází v běžném chodu zařízení. (Běhounková, 2012)

U mladistvých a mladých dospělých od 15 do 26 let se naopak proces přípravy na vstup do života více aktualizuje, a je tedy ve větší míře specificky zacílen. Takto zaměřené programy rozvoje učí osvojování praktických dovedností i znalostí důležitých pro samostatný život. Zakotvení v legislativě má pouze specifický druh přípravy mladistvých a mladých dospělých ve věku od 15 do 26 let. (Běhounková, 2012)

První fáze přípravy na odchod do samostatného života nastává, dle Běhounkové, ihned po příchodu dítěte do zařízení, a to v podobě podrobného plánu podpory a péče. S tímto plánem je dítě podrobně a srozumitelným jazykem seznámeno. Tato „vstupní dohoda“ stanoví cíle, které musí být odpovídající jeho vývojovým možnostem, tyto cíle se postupně proměňují a s dítětem vyhodnocují. (Běhounková, 2012)

Druhá fáze procesu přípravy na vstup do života probíhá během života v dětském domově. Jde o přípravu dítěte na odchod, kterou by měla zajistit přidělená specializovaná osoba. (Běhounková, 2012) Podle OSN by tato osoba měla být dítěti nápomocna v přípravě na samostatný život. Tato osoba by měla zjistit možnosti zaměstnání a bydlení (Valné shromáždění OSN, 2009) V českém prostředí hovoříme o principu garantství či klíčovém pracovníkovi, který jedince v průběhu výchovně terapeutického procesu provází. Klíčový pracovník na jedné straně zodpovídá za plánování a průběh sociálně rehabilitačního procesu a zároveň by měl být také tím, kdo dítěti pomáhá v naplňování jeho cílů a osobních potřeb. Jelikož je tento seznam velmi abstraktní, není jednoduché posoudit do jaké míry je toho klíčový pracovník schopen dosáhnout. (Běhounková, 2012)

Cílem druhé fáze je trénovat dovednosti pro samostatný život, zajistit návazné sociálně-psychologické a preventivně-terapeutické služby, poskytovat kariérní poradenství a zvyšovat informovanost i motivaci v oblasti předprofesní přípravy, což napomáhá k dosažení finanční nezávislosti a zajištění vlastního příjmu po odchodu do samostatného života. (Valné

shromáždění OSN, 2009) Klíčový pracovník v této druhé fázi zajišťuje, že nejpozději šest měsíců před skončením ústavní péče proběhne případová konference, na níž budou prodiskutovány hlavní sféry budoucího samostatného života dítěte, což jsou přinejmenším: bydlení, pracovněprávní vztahy, partnerské vztahy, kontakty s vlastní rodinou. (Běhounková, 2012)

Třetí fáze se soustředí na provázení jedince po odchodu ze zařízení. I tato fáze dle Běhounkové patří do přípravy na samostatný život. Bohužel není nijak zakotvena a v České republice je zastoupena většinou neziskovým sektorem. (2012)

Rámec, který byl představen, udává jakýsi ideál stanovený valným shromážděním OSN. Nynější legislativa o něm nic neříká a přenáší velkou odpovědnost na dětské domovy a jejich zaměstnance. Tato odpovědnost ale není ničím podporována. Jedinou podporou, která se nabízí, jsou projekty či instituce, které jsou specializovány na odcházení dětí z dětských domovů, na jejich přípravu či následnou pomoc a podporu. Avšak zda dětské domovy využijí těchto možností, je pouze na samotných zařízeních. (Štenclová, 2018)

2.1.3. Průběh přípravy

Specifický režim

Nečastějším přístupem užívaným v přípravě na odchod z dětského domova je specifický režim, který využívá 80,7 % dětských domovů. Každý domov si pod tímto režimem představuje něco trochu jiného. Může jít o bydlení v samostatné zástavbě či alespoň v oddělené části dětského domova, a dále jde o částečnou či úplnou finanční samostatnost. Tento specifický režim může tedy mladým dospělým napomoci ve dvou oblastech uvedených ve standardech kvality zaměřující se na odchod z dětského domova – ubytování a správa financí. (Štenclová, 2018)

Forma simulovaného samostatného bytu se označuje jako tréninkové byty. Ty mohou být i mimo objekt, ale ideálně v blízkosti dětského domova. Mladí dospělí umístění do tohoto samostatného bytu dostanou určitý finanční obnos, který využívají na chod domácnosti. Jednou měsíčně vytvoří vyúčtování a případně s vychovateli hodnotí, kdy a za co utrací. Toto prostředí je řízené a podle potřeby sem dochází vychovatelé. (Štenclová, 2018)

Systematická setkávání

Druhým často využívaným přístupem je systematické setkávání (pověětšinou ve skupině) nad tématy, která jsou specifická pro odchod z dětského domova. Z výzkumu Štenclové vyplývá, že tuto metodu využívá 76,1 % zahrnutých dětských domovů. Toto setkávání z části zaštitují neziskové organizace. Na takovýchto systematických schůzkách klíčový pracovník či jiný zaměstnanec dětského domova řeší s dítětem otázky spojené s odchodem z dětského domova. To se děje mj. prostřednictvím Programu rozvoje osobnosti a Minimálního preventivního programu pro prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže. (Štenclová, 2018)

Doprovázející organizace

Třetí nejčastější využívaný postup je spolupráce s neziskovým sektorem, krajskými úřady či soukromou sférou. Jak již bylo řečeno, spolupráce na těchto programech není pro dětské domovy povinná, ale přesto 80 % se zapojuje alespoň do projektů zabývajících se finanční gramotností, pracovními příležitostmi, sebeobsluhou, motivací a sebedůvěrou. (Štenclová, 2018)

Například často využívaný kurz přípravy na život. Program funguje jako socioterapeutická skupina, ve které se mladí lidé učí zvládat sociální a praktické dovednosti a také se věnují základním tématům, která jsou pro ně užitečná. (Kurzy přípravy na život 2022)

Dále také program neziskové organizace Mimo domov, která se snaží rozvíjet schopnosti mladých dospělých, podporovat jejich sebevědomí a také přiblížit jim realitu každodenního života za branou dětského domova. (Mimo domov, 2008) Podobných programů je mnohem více a jsou popsány níže.

2.2. Problémy spojené s odchodem

Jak udává situační analýza systému náhradní péče o děti, problémy spojené s odchodem z dětského domova by se daly rozdělit do třech hlavních oblastí: sociální nepřipravenost, chybějící emocionální podpora, ekonomická nesamostatnost. (Matoušek 2009)

2.2.1. Sociální nepřípravenost

Tato oblast je problémem celého systému náhradní rodinné péče. Je pravděpodobné, že připravit děti z dětských domovů na realitu světa ani není možné, a to i kdyby existoval jasně stanovený vymahatelný systém přípravy. Institucionální péče nedokáže napodobit běžné životní problémy, s nimiž mladiství vyrůstající v rodinách přichází běžně do styku. (Štenclová, 2018)

V této práci bylo již řečeno, jak je pro mladé dospělé vyrůstající mimo rodinu obtížné, aby dosáhli psychické dospělosti a naplnili faktory nutné k samostatnému životu. Jak jejich sebepojetí, tak i vědomí vlastních kompetencí a zodpovědnost za svá rozhodnutí jsou v nějaké míře poškozeny životem v ústavní výchově. (Vágnerová, 2000)

Mladí lidé vyrůstající v rodině disponují tzv. základními sociálními dovednostmi, které mladí lidé z dětského domova často postrádají. Mívají také problémy s komunikací. Jedná se o neschopnost formálně komunikovat například s úřady či na pracovním pohovoru. Je pro ně těžké řešit konflikty v komunikaci racionálně, protože neumí pracovat se svým emočním prožíváním, což ukazuje opět deficit zdravého sebepojetí. Sociální nepřípravenost se může projevit porušováním základních pravidel zdvořilého chování. Etiketa je pro zařazení do společnosti velmi důležitá. Mladí dospělí vyrůstající v dětských domovech tyto pravidla buď neznají, nebo je nemají zautomatizovány běžným používáním. (Erazímová, 2005)

Publikace „Z ústavu do života“ čerpá ze zkušeností mladých dospělých, kteří již fázi odchodu z ústavní péče prošli. Zabývá se praktickými informacemi, které jim nebyly po odchodu známy. Jedná se o informace, jak platit složenky, jak si zařídit účet, jak hospodařit s penězi. Publikace se zabývá i takovými drobnostmi jako postupem, jak se objednat k lékaři. (Erazímová, 2005) Důvodem této elementární neznalosti praktických informací je nedostatečná sociální příprava nejen rok před odchodem z péče, ale také v rámci celého pobytu v ústavní péči.

2.2.2. Chybějící emocionální podpora

Mladí dospělí, kteří opouštějí dětský domov, nemají dostatečnou sociální síť rodiny a blízkých. Jejich rodina je většinou problematická. Přesto volí návrat k ní vysoké procento z nich. Asi 34 % odcházejících se vrací k rodině. Počínají si tak, protože stále cítí jakousi naději na láskyplné rodinné prostředí. Tento návrat je jedním z hlavních rizikových faktorů úspěšné

integrace do společnosti. (Gottwaldová a kol, 2006) Toto vysoké procento ukazuje, jak moc mladí dospělí touží po emocionální podpoře, která v našem systému chybí.

Problémy se objevují jak v přátelských, tak v partnerských vztazích. Mladí dospělí vyrůstající v dětském domově mají oslabenou schopnost navazovat vztahy a nalézat v nich uspokojení díky vztahové deprivaci. (Langmeier, 2011) Ta může být způsobena traumatem z dětství, ale jak již mnoho odborníků dokázalo a bylo prezentováno v této práci, vinu nese také ústav a systém ústavní péče jako takový.

Velmi důležitými osobami, ve kterých mladý dospělý spatřuje emocionální podporu, jsou pracovníci dětského domova. Ti se snaží mladého člověka nasměrovat a pomoci mu se orientovat v prostředí normálního světa. Mladí dospělí po odchodu z péče se na ně často obrací a hledají u nich pomoc. Problém je, že po odchodu z dětského domova, již pracovníci nemají žádnou podporu ze strany státu a systému, aby tuto práci mohli vykonávat. Z výzkumu Štenclové vyplývá, že poradenskou službu, která je garantovaná zákonem o sociálních službách, nevyužil ani jeden respondent z řad mladých dospělých. (2018)

2.2.3. Ekonomická nesamostatnost

Ekonomická nesamostatnost je deficit, který mladé lidi znatelně vyřazuje ze společnosti. Být ekonomicky nezávislý a samostatný je důležité pro zajištění základních životních potřeb. Znamená to především najít si placenou práci, zajistit si živobytí a v neposlední řadě bydlení. Participace na trhu práce je jednou z hlavních podmínek úspěšné integrace. (Štenclová, 2018)

Problémy se zaměstnáním

Zaměstnání souvisí nejen se mzdou ale i s jinými potřebami. Jde o potřebu sociální kompetence, sociálního uznání a potřebu být užitečný. (Sak, 2004) Zaměstnání získané po odchodu z ústavní péče úzce souvisí se vzděláním, kterého mladistvý dosáhne během pobytu v ní. Což je komplikované tím, že většina mladistvých, kteří se na tento odchod chystají, mají nízké vzdělání. Mladiství vyrůstající v dětském domově jsou z větší části žáky učňovských oborů a jen zřídka navštěvují střední školy s maturitní zkouškou, či gymnázia. (Gottwaldová a kol, 2006)

Tento fenomén lze vysvětlit nižší vzdělavatelností této skupiny. Důvodů odchylky od průměru může být mnoho, často je zmiňováno málo saturované prostředí, ve kterém děti vyrůstají. Většina dětí z dětských domů potřebuje speciální učební plán. (Gottwaldová a kol,

2006) Častý zájem o učňovské obory může být ovlivněn také snahou zařízení vybavit mladistvého co nejpraktičtějším zaměřením, aby dosáhl s co největší pravděpodobností dobrého uplatnění. (Gottwaldová a kol, 2006) V 15 letech si mladistvý vybírá střední školu a tím tak trochu určí, jaké profesi se v dospělosti bude věnovat. Z výzkumu Štenclové vyplývá, že se mnoho z těchto mladých dospělých se neztotožňuje s vybraným oborem a v dospělosti vyhledává uplatnění v jiných oblastech. (Stanclová, 2013)

Velkým problémem je v této oblasti motivace mladistvých ke vzdělání. Podpora ze stran různých institucí je přitom momentálně značná. Mladiství z dětských domovů mohou využít různá stipendia či nadační fondy pro zaplacení vysokoškolského vzdělání na soukromé vysoké škole. Pokud se mladiství rozhodne pokračovat ve studiu i po dosažení zletilosti, může v zařízení zůstat, a to nejdéle do 26 let věku. Využití těchto možností ovšem není příliš časté a využívá jich jen malé procento mladistvých z dětských domovů. Možnost těchto stipendií zapříčiňuje téměř nulový zájem o navštěvování státní vysoké školy. Tato stipendia či nadační fondy mají přispívat ke konkurenceschopnosti, ale přispívají zároveň k ekonomické nesamostatnosti. Jde o model pasivního přijímání výhod, což má za následek nesamostatnost a absenci vlastních cílů. (Stanclová, 2013)

Jak již bylo popsáno, mladí lidé odcházející z dětských domovů jsou rizikovou skupinou ohroženou nezaměstnaností hlavně z důvodu, že nemají ukončené vzdělání a přichází na trh práce bez potřebné kvalifikace. Dalším rizikem je také jejich nízký věk. Mladí lidé obecně jsou z hlediska zaměstnanosti rizikovou skupinou. Bezprostředně po ukončení vzdělání jakéhokoliv stupně nemají dostatečnou praxi ani potřebné zkušenosti a pro zaměstnavatele představují riziko. (Sak, 2004) Další ohroženou skupinou na trhu práce jsou také příslušníci etnických skupin. (Chamoutová, 2019) Mladí dospělí opouštějící ústavní péči mohou být tedy na trhu práce ohroženou skupinou ze všech stran.

Problémy s bydlením

Druhým předpokladem zdárné integrace je zajištění bydlení. Kovařík považuje zařízení bydlení za nejobtížnější krok. (2004) Mladí dospělí často odchází zpět ke své biologické rodině. Jen 1 % těchto rodin je podle Kovaříka hodnoceno jako neproblematické, což je ve velkém nepoměru s 35 % mladých dospělých, kteří se vrací ke své rodině. Celých 35 % těchto rodin je vyhodnoceno jako velmi problematické a zbylých 64 % rodin je vyhodnoceno jako problematické. Většina z těchto mladistvých jsou muži. Ženy velmi často volí variantu bydlení v pronájmu či na ubytovnách se svým partnerem. (Kovařík, 2004) I v této oblasti existují

samozřejmě sociální zařízení, čímž se rozumí azylové domy, noclehárny nebo domy na půl cesty, kterým se budu věnovat v další kapitole.

Kovařík ukazuje, že každý rok opouští dětské domovy téměř tisíc dětí. Tisíc dětí bez zázemí, které musejí vyřešit otázku bydlení. Může se také stát, že mladiství skončí na ulici. (Kovařík, 2004) Zdroje uvádí, že až 25 % lidí bez domova má nějakou zkušenost s dětským domovem. U 2 % lidí bez domova byl potvrzen jako hlavní důvod jejich života na ulici odchod z dětského domova. (Heczko, 2001) Tato skutečnost má samozřejmě spojitost jak se sociální nepřipraveností, tak s nedostatkem emocionální podpory, ale stále tu hraje největší roli ekonomická nesamostatnost. Tito mladí dospělí nemají bydlení, bez bydlení nemají ani zaměstnání, bez zaměstnání finanční prostředky na bydlení a končí v tomto začarovaném kruhu. (Matoušek, 2009)

2.3. Možnosti následné podpory mladých dospělých po odchodu z DD

Následná podpora je zajišťována sociální podporou, ale především dvěma kategoriemi organizací. V prvním případě se jedná o organizace, které poskytují registrované sociální služby, a v případě druhém se jedná o neziskové organizace, jež provozují různorodé projekty a programy zaměřené na podporu mladých lidí z DD, přičemž tyto organizace nejsou registrovanými poskytovateli sociálních služeb.

2.3.1. Státní a zákonem daná podpora

Jediná informace o následné péči, která je ukotvena v § 33 odst. 1 zákona č. 109/2002 Sb., se týká povinnosti poskytnutí poradenství osobám po opuštění DD.

Jako následnou podporu ze zákona je považována věcná pomoc nebo jednorázový peněžitý příspěvek, které stanovuje § 2 a 33 zákona č. 109/2002 Sb.

Pokud se na tento problém podíváme více obecně, za státní následnou péči by mohly být považovány také dávky, o které si může mladý dospělý po odchodu ze zařízení zažádat. Může jít o dávky hmotné nouze především o dávku mimořádné okamžité pomoci, jelikož pro účely tohoto zákona může být osobou v hmotné nouzi považována osoba propuštěná ze školského zařízení pro výkon ústavní výchovy. Dalšími dávkami hmotné nouze, o které může

mladý dospělý žádat, jsou doplatek na bydlení a příspěvek na živobytí. Žádná existující dávka není přímo určena pro situaci odchodu z ústavní výchovy. Další dostupnou finanční podporou jsou dávky státní sociální podpory (příspěvek na dítě, příspěvek na bydlení). Poslední dávkou, která by mohla být využitelná v této situaci, je podpora v nezaměstnanosti. (MPSV, 2021)

2.3.2. Registrované sociální služby

- Sociální poradenství

Sociální poradenství je jedinou následnou podporou vymezenou v zákoně, není v něm ovšem vymezeno, jakou formou a v jakém rozsahu by měla být poradenská činnost prováděna. Reakcí na to jsou právě registrované sociální služby poskytující poradenství. V rámci něj jsou mladým dospělým poskytovány potřebné informace v oblasti rodinných a mezilidských vztahů, pracovněprávní a majetkoprávní problematiky, právní ochrany, sociálního zabezpečení a bydlení. (Běhounková, 2012) Odborné poradenství je poskytováno osobně, ale i pomocí telefonu či internetových poraden. (Matoušek, 2009)

- Domy na půl cesty

Dům na půl cesty představuje variantu bydlení po odchodu z dětského domova. Jedná se o jedinou sociální službu zaměřenou přímo na tuto cílovou skupinu. Cílem této služby je co nejvíce napodobit reálný život a zároveň zachovat určitá pravidla, na která jsou mladí dospělí zvyklí. Ubytování je v domech na půl cesty poskytováno jen na omezenou dobu. Obvykle se jedná o 2–3 měsíce zkušební doby s následným 1–2ročním smluvním pobytem. (Běhounková, 2012)

Z výzkumu Štenclové vyplynulo, že domy na půl cesty jsou velkou podporou, hlavně díky nízkému nájmu, možnosti poradenství a také doprovodu na úřady. Současně ovšem ukazuje, že nabídka domů na půl cesty je velmi nízká a zařízení jsou většinou kapacitně zaplněna. (Štenclová, 2018)

Mladí dospělí mohou také samozřejmě využít další služby sociální prevence, jako jsou azylové domy, centra sociální pomoci, intervenční centra i ubytovny. Tyto způsoby ubytování nejsou primárně zaměřené na odcházející z dětských domovů a mohou vést spíše k sociální exkluzi než zdárnému zapojení do společnosti. Dále můžou využít tzv. startovacích bytů, které jsou financovány a spravovány buď veřejným sektorem (nejčastěji městy a městskými částmi), neziskovými organizacemi či soukromým sektorem.

- Doprovázení

Možnost doprovodů za účelem vyřízení či obstarání potřebných záležitostí je forma podpory, která je často zahrnuta v rámci poskytování služby domu na půl cesty. Podle Běhounkové se jedná o řešení praktických situací vyplývajících ze samostatného života po odchodu z DD za pomoci třetí strany. Tato služba může pomoci při uplatňování oprávněných nároků, dále pomáhá v navázání kontaktu s prostředím a v neposlední řadě jde o podporu v různých životních situacích. (2012) Ve výzkumu Štenclové byla tato služba klienty označována jako nejpřínosnější, přesto nemá stabilní postavení v systému následné podpory. Pro úspěch této služby je důležitý vztah doprovázeného s průvodcem, proto by byla žádoucí dlouhodobá spolupráce této služby s dětskými domovy. (Štenclová, 2021)

2.3.3. Neregistrovaní poskytovatelé vybraných sociálních služeb

Neregistrovaní poskytovatelé využívají těchto forem organizací: spolky, nadace, nadační fondy, obecně prospěšné společnosti, ústavy, církevní právnické osoby a školské právnické osoby. (Vláda ČR, 2020)

Organizace zastupují různé aspekty následné podpory odcházejících mladých dospělých. Zaměřují se na zprostředkování ubytování, práce, také na finanční podporu a podporu vzdělání. Nabídka je poměrně široká a obsáhlá a její dostupnost se liší v závislosti na lokalitě.

- Projekt „Začni správně“ je realizován obecně prospěšnou organizací Your chance a jeho úkolem je především pomoc v oblastech hledání práce a bydlení, řešení finanční situace a v oblasti osobního rozvoje (Your chance, ©2021).
- Spolek Klub přátel dětí dětských domovů má dva projekty, které jsou založeny na podpoře startovacího bydlení pro mladé lidi po odchodu z DD. (Klub přátel dětí DD, 2020)
- Nadační fond Srdce na dlani realizuje projekt „Rok poté“, který pomáhá mladistvým, jimž se start do života nepovedl, pomáhá jak finančně, tak materiálně. (Srdce na dlani, 2017)
- Společnost Dejme dětem šanci a jejich projekt „Pomoz mi do života“ nabízí podporu při studiu a přípravě na budoucí povolání. (Dejme dětem šanci a jejich, 2021)
- Projekt „Symbios“ poskytuje sdílené bydlení jedinců odcházejících z DD a studentů vysokých škol. (Symbios, 2020)
- Nadace Terezy Maxové realizuje hned několik projektů, které jsou zacíleny na podporu vzdělání ale také na doprovázení a poradenství. (Nadace Terezy Maxové, 2022)

Vedle neziskového sektoru se do této pomoci zapojují také projekty zřizované společnostmi ziskovými.

- Heimstaden Czech s. r. o., v rámci projektů nabízí plně vybavené tzv. startovací byty se zvýhodněnými podmínkami pro tyto mladé dospělé. (S námi domů, 2022)
- Projekt „Správný start“ je zaměřený na konkurenceschopnost mladých dospělých a nabízí různé pracovní možnosti. (Správný start, 2018)

PRAKTICKÁ ČÁST

3. Vymezení výzkumu

3.1. Výzkumné cíle

Výzkumným cílem praktické části je vytvořit návrhy systémové změny, které by pomohly mladým dospělým v odchodu z dětského domova a následnému úspěšnému zařazení do společnosti.

Tento cíl je rozdělen na několik kroků. Prvním z nich je zmapovat odchod několika mladých dospělých pomocí rozhovorů o zkušenostech s tímto procesem. Druhým krokem je vytvořit návrhy, které by mohly pomoci úspěšnému přechodu do samostatného života pomocí analýzy provedených rozhovorů. Třetím krokem je představit tyto návrhy odborníkům a získat hodnocení funkčnosti a dosažitelnosti těchto návrhů. Výsledkem splnění dílčích kroků by měl být seznam návrhů zlepšení systému vycházející z reálných zkušeností zhodnocený odborníky.

Jak popisuje Švaříček, je žádoucí naplnit svůj výzkumný cíl a během tvoření výzkumného projektu naplňovat, pokud možno, více cílů. Tyto cíle jsou podle něj intelektuální, praktické a personální. (Švaříček, 2010) Mým intelektuálním cílem je poukázat na skutečnost, že příprava a následná podpora mladých dospělých je v rámci jakéhokoli ukotvení opomíjená. Praktickým cílem je využití informací a závěrů ve spolupráci s organizací Mimo domov, která se zabývá snahou o změnu systému. Osobní cílem je využít získaného vhledu do situace ve své spolupráci s nimi.

3.2. Metodologie výzkumu

Jak vyplývá z tohoto popisu výzkumného cíle, výzkum je rozdělen na dvě části, která má každá jinou metodu získání dat a také jiné zpracování. Ve výzkumu tedy použiji metodu kvalitativní i kvantitativní. V první části zaměřené na definování návrhů systémové změny použiji kvalitativní výzkum, zatímco v druhé část zaměřené na jejich zhodnocení použiji kvantitativní výzkum. *„Výzkumníci stále častěji kombinují metody kvalitativního a kvantitativního výzkumu v jedné výzkumné akci. Snaží se tak využít výhody obou přístupů při řešení výzkumného problému. Mluvíme o používání smíšeného plánu výzkumu nebo o smíšené výzkumné strategii.“* (Hendl, 2017)

4. První část výzkumu: definování návrhů systémové změny

4.1. Metody získání dat a jejich zpracování

Jak uvádí Hendl, k získání integrovaného pohledu na předmět studie je nejlepší možností použít kvalitativní metodu výzkumu. Kvalitativní výzkum je vhodný také díky tomu, že výzkumník může vyhledávat a analyzovat informace a také provádět deduktivní a induktivní závěry, které zde budou použity pro druhou část výzkumu. (Hendl, 2017)

Jelikož cílem první části výzkumu bylo získat rozsáhlý popis zkušeností, názorů a postojů mladých dospělých, byla zvolena metoda částečně standardizovaných neboli polostrukturovaných rozhovorů. Tato technika je nejen nástrojem kvalitativního výzkumu sloužící k získání validních dat, ale i technika, jejímž cílem lze získat názory a úvahy jednotlivých informátorů. (Hendl, 2017) U některých komunikačních partnerů jsem použila telefonické dotazování.

4.2. Vymezení základních a dílčích výzkumných otázek

Tato část výzkumu zjišťuje, jaké nástroje přípravy a následné podpory by měly být mladým dospělým odcházejícím z ústavní výchovy garantovány. Na tomto základě byly vytyčeny tři výzkumné otázky. Tyto otázky jsou detailněji rozpracovány do několika výzkumných podotázek, které byly součástí rozhovoru a znatelně ovlivňovaly směr rozhovoru i další doplňující otázky.

Tři výzkumné otázky:

- Jak probíhala příprava respondenta na odchod.
- Jak probíhal odchod respondenta z ústavní péče.
- Jak probíhalo respondentovo zařazení do společnosti.

Výzkumné podotázky:

Kdo a kdy s respondentem o odchodu z ústavní péče mluvil?

Proč respondent šel na určitou střední školu?

Zúčastnil se respondent někdy nějakého programu, který jej na odchod připravoval?

Bydlel respondent před odchodem z ústavní péče jinde než do té doby?

Jak se s respondentem po dobu pobytu v ústavním zařízení řešili jeho finance?

Opustil respondent zařízení ihned po dovršení osmnácti let?

Cítil se respondent na odchod ze zařízení připravený?

Kam se respondent přesunul po odchodu ze zařízení?

Měl respondent po odchodu zařízenou práci?

Jaká byla podpora ze strany zařízení po odchodu respondenta?

Jak respondent po odchodu řešil finance?

Využil respondent po odchodu sociální služby či státní podpory?

4.3. Výzkumný vzorek

Výběrový soubor byl zvolen na základě dostupnosti. Jde o typ, u kterého hraje roli, zda je respondent ochoten hovořit na dané téma, to ve své knize Švaříček nazývá metodou samovýběru. (2010) Při tomto samovýběru byl brán zřetel na částečnou genderovou vyváženost.

Empirické šetření je zaměřeno na mladé dospělé, kteří tímto odchodem již prošli. Soubor tvoří celkem sedm osob, vybraní respondenti mezi sebou nemají žádné příbuzenské ani přátelské vazby, každý z nich prošel odchodem z ústavní péče v jiném zařízení. V zájmu zachování anonymity všech účastníků nejsou uvedena jejich příjmení, ale pouze jejich křestní jména. Všichni respondenti spolupracují s neziskovou organizací Mimo domov. Některé respondenty tato organizace provázela po celou dobu odchodu z ústavní péče a pomáhala jim v prvních letech jejich samostatného života, ale někteří začali s touto organizací spolupracovat až po několika letech samostatného života. Důvodem této spolupráce byla jak špatná životní situace, tak touha podílet se na pomoci, které se jim nedostalo. Na potenciální respondenty jsem získala kontakt právě přes tuto organizaci. Respondenty jsem zkontaktovala buď textovou zprávou nebo zprávou na síti Facebook nebo WhatsApp. Tento prvotní kontakt sloužil k poskytnutí informací o záměrech rozhovoru a k domluvě na termínu schůzky či telefonického interview. Z deseti potenciálních respondentů jsem rozhovor uskutečnila ze sedmi z nich. Před začátkem rozhovoru byli respondenti znovu informováni o cílech výzkumu, seznámeni

s otázkami a opětovně ujištění, že rozhovory jsou anonymní. Dále jsem respondentům umožnila neodpovídat na otázky, na které nechtějí. Taková situace ovšem nenastala. Délka jednotlivých rozhovorů se pohybovala mezi 30 až 35 minutami.

Jméno	Věk	Zaměstnání	Bydlení
Andrea	25 let	kadeřnice	pronájem bytu
Patrik	22 let	skladník	pronájem bytu
Nikolas	27 let	pracovník ochranky	ubytovna
Lukáš	28 let	strojní mechanik	pronájem bytu
Martin	22 let	montážní dělník	ubytovna
Sandra	26 let	číšnice	pronájem bytu
Simona	22 let	prodavačka	pronájem bytu

Tabulka č. 1: Přiblížení respondentů (autor)

4.4. Analýza výsledků první části výzkumu – interpretace rozhovorů

První metodou ve zpracování dat bylo doslovné přepsání rozhovorů do písemné podoby. ¹Tento krok se nazývá transkripce. Rozhovory jsem převedla do samostatného dokumentu. Dále jsem při tomto procesu vypustila nerelevantní pasáže, které neodpovídaly výzkumným otázkám a podotázkám. Dalším krokem bylo utřídění informací. Jak doporučuje Reichel, toto třídění neprobíhalo najednou, ale postupně. (Reichel, 2009) Ke třídění docházelo hlavně na základě porovnání, v čem se výpovědi respondentů shodují a v čem se naopak rozcházejí.

Výstupem této analýzy byly návrhy na zlepšení systému, které vycházejí z výpovědí respondentů, také se opírají o standardy kvality poskytování náhradní rodinné péče² a doporučení vyplývající ze situační analýzy. Některé z nich jsou návrhy na změnu stávajících předpisů, jiné nemají základ v žádném stávajícím předpisu.

¹ Viz příloha č. 1: Rozhovory s respondenty

² Viz příloha č. 2: Seznam použitých standardů

4.4.1. Návrhy týkající se přípravy na odchod

Povinnost Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky (dále MŠMT) vytvořit metodiku postupu ukončování péče a přípravy na samostatný život, o kterou by se mohla zařízení při své práci opírat a z čeho vycházet.

- Tento návrh vyplývá z části standardu kvality 2.36. (Pacnerová, 2015)

V současnosti je celý proces přípravy nahodilý, nejednotný, rigidní a je na každém DD, jak jej nastaví a realizuje, což nepřispívá ke kvalitní přípravě mladistvých na odchod. Někteří respondenti vypověděli, že příprava v DD probíhala, jiní nemluví téměř o žádné.

„Mluvila jsem se sociální pracovníci, a věděla jsem, že budu muset odejít, ale bylo to vždycky hodně daleko, takže jsem nad tím asi moc nepřemýšlela.“ (Andrea)

„Myslím, že se mnou o tom nikdo moc nemluvil, byl jsem hodně velký průšvihář ve škole, takže se spíš řešily moje prohřešky.“ (Martin)

Povinnost zařízení spolupracovat s neziskovým sektorem, krajskými úřady či soukromým sektorem v oblasti vzdělávacích kurzů či různých zážitkových akcí (v oblastech finanční gramotnosti, pracovní příležitosti, sebeobsluhy, motivace a sebedůvěry)

- Tento návrh vyplývá ze standardu kvality 2.37 a 2.28. (Pacnerová, 2015)

Jde téměř o stejný problém jako u předchozího návrhu. Každé zařízení chápe přípravu jinak a jen málokterá využívají veškeré dosažitelné podpory. Polovina respondentů si na nějaký program vzpomíná a polovina se domnívá, že na žádném nikdy nebyli. Důvodem, proč si příliš nepamatují, o čem se na programu mluvilo, může být samozřejmě jeho nedobrá kvalita, ale může za ním být i příliš malá četnost těchto programů během posledních let, která strávili v zařízení.

„Myslím si, že ne (nezúčastnil se programu neziskové organizace). U nás nic takového nebylo, měli jsme dětské dny a nějaké zážitkové akce, ale o odchodu se tam nikdy nemluvilo.“ (Patrik)

„Myslím, že ano (zúčastnila se programu neziskové organizace), ale už si ho vůbec nepamatuju. Myslím, že tam někdo vyprávěl, jaký byl pro něj odchod a co bylo těžké a dali nám k tomu příručku.“ (Nikolas)

„Zúčastnil jsem se programu o financích a taky nás učili, jak mluvit na pohovoru, taky jsme mluvili o tom, že můžeme využít nějakou podporu a že to není vůbec lehká situace a není špatně požádat o pomoc.“ (Lukáš)

„Mluvili se mnou o tom vychovatelky i sociální pracovnice, a dokonce nějaký lidi z neziskovky.“ (Andrea)

Povinnost zařízení nabídnout mladistvým spolupráci s mentoringovými a patronskými projekty, či využití hostitelské pěstounské péče.

- Také na základě části standardů kvality 2.37 a 2.28. (Pacnerová, 2015)

O tomto modelu mluvila pouze jedna z respondentek. Mentoringové a patronské projekty by mohly napomoci úspěšnému přechodu dítěte do samostatného života, jak ho popisují standardy. Tato zkušenost by pomohla jak v praktické přípravě, jako například v zacházení s penězi a v organizaci svého volného času, tak v udržení a navazování sociálních vztahů.

„Taky jsme mohli mít svého patrona, to bylo pro mě hodně zajímavý, mělo to svoje pravidla, nebyla to moje kamarádka ani máma, ale stejně s ní sem probrala, co to vlastně reálně musím udělat, až budu sama.“ (Sandra)

Povinnost zařízení zajistit nejméně rok před očekávaným odchodem mladých dospělých samostatné bytové jednotky pro ubytování, i s určitou finanční nezávislostí.

- Na základě části standardu kvality 2.37. (Pacnerová, 2015) a § 2 odst. 4 vyhlášky č. 438/2006 Sb.

Je nemožné zcela nasimulovat samostatný život, ale i z jiných výzkumů vyplývá, že toto oddělené bydlení má výsledky. Zatím je požadavek pro některá zařízení nesplnitelný z prostorových důvodů, ale jakýkoli druh nasimulovaného samostatného života by byl pokrokem. Pouze dva z respondentů zažili nějakou tuto nasimulovanou nezávislost. Jeden bydlel v oddělené části zařízení společně se skupinou odcházejících. Druhý získal větší finanční obnos a zodpovědnost za víc aspektů svého života.

*„Ne, bydlela jsem pořád ve stejném pokoji, ale protože jsem se potřebovala naučit hospodařit s penězi, tak jsem dostávala větší kapesné a víc věcí jsem si zařizovala sama.“
(Sandra)*

*„Ano, bydlel sem odděleně, chodili nás kontrolovat jenom občas, moc mě to bavilo, připadal jsem si dospělejší, za mě super zkušenost, ale nebyl život, který přišel po odchodu.“
(Lukáš)*

Povinnost zařízení založit v 15 letech společně s mladistvým bankovní a spořicí účet.

- Na základě stejné části standardu kvality 2.28. (Pacnerová, 2015)

Existence či neexistence bankovního účtu mladistvých či mladých dospělých vyrůstajících v rodinách závisí na výchově rodičů a založení takových účtů nikdo nemůže vymáhat. Tudiž by se mohlo zdát, že u mladistvých či mladých dospělých vyrůstajících v ústavní péči je to stejné. Jenže tato skupina se musí osamostatnit mnohem dříve než průměrný mladý dospělý. Pokud valná většina mladých dospělých z ústavní výchovy odchází těsně po dosažení zletilosti, musí již umět nakládat s penězi a hospodařit s bankovním účtem.

Z rozhovorů vyplynulo, že pouze jeden z respondentů měl před odchodem z ústavní péče zařízený bankovní účet. Ostatní získali jednorázový zaopatřovací příspěvek v hotovosti, což jistě nenapomáhá ke spoření tohoto příspěvku.

„Dostával jsem kapesný. Před odchodem mi taky řekla, že dostanu nějaké peníze a hodně mluvila o tom, že je důležité je rovnou neutratit.“ (Lukáš)

„Měla jsem kapesné, a právě tak rok před odchodem jsem dostávala větší obnos, abych si platila i různé jiné věci, co se týkaly třeba školy, také jsem měla sirotčí důchod a vím, že jsem to dostávala na účet, ten poslední rok jsem se s tím účtem taky trochu učila pracovat.“ (Sandra)

Povinnost zařízení spolupracovat s kariérním poradcem

- Na základě standardu 2.30. (Pacnerová, 2015)

Nízké vzdělání mladistvých z dětských domovů je jedním z nejzásadnějších problémů v následném uplatnění, jak již vyplynulo z praktické části. Povinnost domovů spolupracovat s kariérním poradcem by mohla být krokem k lepšímu výběru středních i jiných škol na základě schopností a předpokladů jednotlivých mladistvých.

Jen tři respondenti dodělali střední školu, pouze dva stále pracují ve vystudovaném oboru. Ostatní střední školu nedodělali a tito všichni se shodují na tom, že je vybraná škola nebavila. Z rozhovorů vyplývá, že velkou roli ve výběru školy měl dětský domov, dále škola a v neposlední řadě kamarádi, kteří šli na stejnou školu. Žádný z respondentů neuvažoval o vysoké škole.

„Šel jsem na „strojířnu“, nejdřív mě to vůbec nebavilo, ale nakonec jsem hrozně rád, že jsem to dodělal, protože jsem rovnou dostal smlouvu a mohl jsem rovnou začít pracovat, nemusel jsem nic hledat.“ (Lukáš)

„Tak nějak automaticky sem šel na nástrojáře, radili mi to v děcáku. Škola byla blízko a dalo se tím uživit. „Výučák“ ale nemám, ten poslední rok jsem odešel.“ (Nikolas)

„Studovala jsem obor číšník servírka a vždycky mi přišlo, že servírka se prostě užíví, s tím jsem tam taky šla. Vybrala jsem si to myslím na základní škole, když jsme měli burzu středních škol.“ (Sandra)

„Studovala jsem na cukrářku, ale podle mě to byla dost hrozná práce. Ani nevím, podle mě mi to poradili v domově. Měla jsem tam nějaký problémy s učitelkama, a tak jsem nakonec ve třetíku odešla.“ (Simona)

Povinnost klíčového pracovníka neméně rok se soustavně setkávat s mladistvým odcházejícím.

- Na základě části standardu kvality 2.36. (Pacnerová, 2015)

Tato povinnost by souvisela s vypracováním individuálního plánu, finančního plánu prvního roku samostatného života a vyřízení všech náležitostí souvisejících s bydlením, prací a státními příspěvky po odchodu ze zařízení. Tento návrh počítá se zapojením neziskového sektoru.

Absence jakéhokoli ukotvení této problematiky se ukazuje nejvíce právě tady, dosud není zařízení povinno soustavně se setkávat s mladistvými odcházejícími a připravovat je na odchod. Tímto prohlášením netvrdím, že to zařízení nedělají, jen nemají jakékoli ukotvení, a z toho důvodu to pro ně může být velmi těžké. Každý z respondentů popisoval přípravu na odchod jinak, většina ve výpovědi sdělila, že o odchodu mluvili se sociální pracovníci, ale pouze u dvou respondentů z rozhovorů vyplývalo, že tyto rozhovory probíhaly pravidelně.

„Poslední rok to bylo úplně všude. Mluvili jsme o tom se sociální pracovníci každé dva týdny, mluvili jsme o tom ve skupině, i vychovatelky se o tom s námi rádi bavili a říkali že, jsou moc rádi, že se o to zajímáme. Šlo hlavně o to, kde budeme bydlet a jak budeme pracovat.“
(Sandra)

„Hodně se mi věnovala jedna vychovatelka, která si se mnou o tom povídala. Mluvili jsme o různých možnostech, co bych mohl dělat, až odejdu z děčáku. I paní sociální o tom se mnou mluvila, ale rozhodně jsem měl blíž k té vychovatelce.“ (Patrik)

4.4.2. Návrhy týkající se samotného odchodu

Povinnost státu vložit určitou peněžní částku (20 000 Kč) na účet odcházejícího mladého dospělého.

- Změna části § 33 odst. zákona č. 109/2002 Sb.

Změna by spočívala v tom, že peněžitý příspěvek, tedy jednorázový zaopatřovací příspěvek by byl mladým dospělým garantován a věcná pomoc by nesloužila jako náhrada tohoto příspěvku, i když je samozřejmě také potřebná a pro mnoho těchto mladých dospělých užitečná. Specifičnost výše peněžitého příspěvku by zabránila určité nespravedlnosti v udílení tohoto příspěvku. Tato různá výše vyplývá z názorů ředitelů dětských domovů, z jejich finančních možností a také z jejich zkušeností s daným mladým dospělým.

Dalším problémem nynějšího zakotvení tohoto příspěvku je, že je stále považován za příjem a komplikuje potom žádosti o jiné dávky.

„Využil jsem po odchodu sociální služby či státní podpory, protože jsem dostal asi 20 000 Kč od děčáku, tak potom jsem žádal o příspěvek, myslím si, že to bylo na živobytí, ale řekli mi, že na něj nemám nárok, protože mám ten příjem 20 000 Kč, což mi přišlo hodně nelogický.“
(Lukáš)

„Taky jsem dostala ten příspěvek, což bylo asi 12 000 Kč, což bylo fajn, protože to bylo skoro tolik, co jsem měla ušetřené z brigád.“ (Simona)

„Jo, dostal jsem asi 10 000 Kč a vlastně jsem to použil na to ubytovnu a zbytek jsem utratil.“
(Martin)

Zajistit mladému dospělému nejméně po dobu dvou let jednoho klíčového pracovníka, který koordinuje podporu a svolává případně další případové konference.

- Dle doporučení situační analýzy systému následné péče (Matoušek, 2009) a standardu 2.39. (Pacnerová, 2015)

OSPOD, a tedy i sociální pracovníci, které mladí dospělí znají, pracuje s dětmi jen do 18 let. Dalším, kdo by měl převzít starost o mladé dospělé po odchodu z ústavní péče je sociální kurátor. Což je jediný zákonný garant návaznosti služeb při odchodu ze zařízení do dalšího života a má ze zákona s těmito odcházejícími uzavírat individuální plán a také ho v případě potřeby obnovovat. V zásadě jde o návrh zřizující specializovaného klíčového pracovníka, který by každé tři měsíce v prvních dvou letech mohl dítě kontaktovat a opět nabídnout podporu.

Sociální kurátor pro dospělé má v evidenci zejména osoby, které se vrátily z výkonu vazby nebo z výkonu trestu odnětí svobody a tím mladý dospělý odcházející z ústavní výchovy není a obecně by do této skupiny neměl být zahrnován.

Z výpovědí vyplývá, že jen jeden z respondentů vyhledal sociálního kurátora. Další tři výpovědi ukazují, že o existenci sociálního kurátora věděli.

*„No v domově mi řekli, že mě kontaktuje sociálního kurátor, ale já jsem tam nešla. Pak už jen příspěvky od státu a pak chvíli po přestěhování podporu v nezaměstnanosti.“
(Andrea)*

„Docela často se mi ozývaly a paní sociální chtěla, abych zašel za sociálním kurátorem, ale nakonec potom, co jsme si povídali, tak řekla, že to asi není nutné, když už mám vlastní byt a nic moc mi neschází.“ (Lukáš)

„Potom když jsem odešel od mámy, tak jsem byl i za kurátorem, který mi poslal, že se mám dostavit. Pomohl mi s těma papírama, ale podruhé už jsem pak nepřišel.“ (Nikolas)

Povinnost státu (krajů) zajistit dostatečnou kapacitu domů na půl cesty či sociálních bytů.

- Dle doporučení situační analýzy systému následné péče. (Matoušek, 2009)

Jak jsem již popisovala v teoretické části, domy na půl cesty jsou jedinou sociální službu zaměřenou přímo na naši cílovou skupinu, ale rozhodně svou kapacitou nestačí. Sociální byty respondenti nezmiňovali, což je nejspíše způsobeno jejich naprostou nedostupností. Z mnou

vybraných respondentů jeden sděloval, že bydlení v domě na půl cesty nesehnal, dva ve své výpovědi tuto možnost nezmínili. Tito dva respondenti bydleli po odchodu na ubytovně, kterou jim zařídil dětský domov, proto je možné, že to bylo také z důvodu nízké kapacity domů na půl cesty.

„Nakonec pro mě dům na půl cesty nesehnali a šla jsem na ubytovnu. Nebylo to tam tak špatný, byla jsem tam asi půl roku, potom jsem šla do bytu s přítelem.“ (Andrea)

„Nevím, vůbec jsem nevěděl, jak to tam chodí a pořád jsem tam měl nějaké problémy.“ (Patrik)

„Nakonec jsme našli jiný domov na půl cesty, tam jsem byl dýl. V tom prvním asi dva měsíce a v tom druhém asi půl roku.“ (Patrik)

4.4.3. Mé návrhy

Rozhodla jsem se návrhy získané v první části výzkumu doplnit o tři návrhy, které byly vytvořeny na základě poznatků získaných z teoretické části práce.

Povinnost zařízení spolupracovat s psychologem.

- Na základě části standardu 2.12 (Pacnerová, 2015) a § 29 zákona č. 561/2004 Sb.

Tento návrh sice není podpořen výpověďmi mladých dospělých, kteří již odchodem prošli, ale mohl by napomoci tomu, aby mladiství odcházeli co nejméně poznamenání ústavní výchovou, jak bylo ukázáno na začátku teoretické části této práce.

Povinnost zařízení svolat případovou konferenci.

- Dle doporučení situační analýzy systému následné péče. (Matoušek, 2009)

Běžně praktikovanou metodou sociálně právní ochrany dětí, je svolání takzvané případové konference. Cílem tohoto procesu je podrobné zhodnocení klientova života a navržení budoucího individuálního plánu, který může klientovi v mnohém usnadnit jeho nový život mimo ústavní zařízení. (Gottwaldová a kol, 2006)

Žádný z respondentů se o případové konferenci ovšem nezmiňuje. Přitom by bylo zapotřebí, aby se odcházející mladiství seznámili se sociálním kurátorem, který by pro jejich úspěšné zařazení do společnosti mohl být důležitý. V otázkách týkajících se odchodu jsem se na případovou konferenci nezaměřila, a proto její nezmínění nemusí zcela jednoznačně znamenat její absenci u všech respondentů.

Povinnost státu vytvořit finančně podporovaný a odborně garantovaný koncept následné péče, který bude reflektován v komunitním plánování jednotlivých krajů.

- Vychází z doporučení situační analýzy systému následné péče. (Matoušek, 2009)

Tento návrh je shrnutím veškerých předchozích návrhů, které se týkají samotného odchodu. Jeho absence je důvod, proč je tato problematika tak často probírána a také proč se stala tématem mé práce.

5. Druhá část výzkumu: zhodnocení návrhů systémové změny odborníky

5.1. Metody získání dat a jejich zpracování

V této části výzkumu jsem použila kvantitativní metodu výzkumu, tímto způsobem lze rychle a efektivně získat potřebné informace k vyhodnocení výzkumu. (Kozel, 2006) Použila jsem metodu kvantitativního elektronického dotazování, jejíž technikou je elektronický dotazník. Cílem druhé části výzkumu bylo zhodnotit závěry první části oslovením různých odborníků na tuto problematiku. Rozhodla jsem se návrhy zhodnotit na základě jejich funkčnosti a dosažitelnosti.

Dotazník³ byl rozdělený na návrhy spojené s přípravou mladých dospělých na odchod z dětského domova a na návrhy spojené s následnou podporou. Respondenti nejdříve hodnotili funkčnost a dosažitelnost návrhů na škále 1–5. Význam je následující: 1 – rozhodně nefunkční/nedosažitelné, 2 – spíše nefunkční/nedosažitelné, 3 – nejsem si jistý/á, 4 – spíše funkční/dosažitelné, 5 – rozhodně funkční/dosažitelné.

³ viz příloha č. 3: Vzor dotazníku

Následně se odborníci vyjadřovali v otevřených odpovědích ke třem návrhům, které považovali za nejvíce funkční a poté ke třem návrhům, které považovali za nejméně dosažitelné.

5.2. Výzkumný vzorek

Opět jsem zvolila výzkumný vzorek na základě dostupnosti. Při tomto výběru jsem se snažila dodržovat vyváženost různých odborníků na tuto problematiku, avšak jedné ze skupin bylo nakonec nepoměrně méně, i co se týče návratnosti elektronického dotazníku. Po vytvoření elektronického dotazníku a získání kontaktů byl dotazník odeslán e-mailem jako příloha s žádostí o vyplnění, s instrukcemi, jak s dotazníkem pracovat a také s předpokládanou časovou náročností.

Elektronický dotazník byl zaslán 50 ředitelům/kám dětských domovů či dětských domovů se školou, dále 50 sociálním pracovníkům/cím a 20 vládním odborníkům/icím na sociální politiku.

Návratnost elektronického dotazníku bylo bohužel o dost nižší, než jsem předpokládala, šlo o necelých 10 %. Takto nízké procento návratnosti elektronických dotazníků je, jak udává Švaříček poměrně běžné. (Švaříček, 2010) Důvodem nízké návratnosti tohoto dotazníku by mohla být jeho délka. Dotazovaní byli předem upozorněni, že časová náročnost dotazníku je asi 15 minut, mnoho dotazovaných nejspíše z tohoto důvodu již dále nepokračovalo. Dalším problémem by mohla být struktura, tři respondenti vyplnili pouze první stranu dotazníku.

Dotazníku se zúčastnilo celkem patnáct respondentů. Třináct z nich vyplnilo celý dotazník. Konkrétně čtyři ředitelé/ky dětských domovů, čtyři sociální pracovníci/ce, zástupce ředitele, metodik provázení PP, vychovatel, statutární zástupce DD Nové Strašecí a jeden člen výboru pro speciální politiku. Dva respondenti dotazník otevřeli, ale vyplnili pouze první stranu a nedostali se do části, kde měli sdělit svou profesi. Tito dva respondenti vyplnili pouze otázku, zda je příprava na odchod dostatečná, v této otázce oba odpověděli kladně a k dalším návrhům se již nevyjádřili. V analýze výsledků tedy pracuji s odpověďmi třinácti respondentů. Respondenti měli možnost vyplňovat dotazník pouze za svou profesi či specializaci, ale mohli také uvést své jméno. Tuto možnost využili pouze dva respondenti.

5.3. Analýza výsledků druhé části výzkumu – zhodnocení návrhů

5.3.1. Zhodnocení funkčnosti návrhů na zlepšení přípravy

Za návrhy zhodnocené jako funkční považuji ty, u kterých na škále převažuje hodnocení 4 a 5, tedy spíše funkční a rozhodně funkční.

Jako nejfunkčnější návrh⁴ na zlepšení přípravy byl označen návrh „Povinnost zařízení vyřídít s mladistvým formální náležitosti související s bydlením, prací a státními příspěvky“. Tento návrh byl hodnocen na škále funkčnosti jako rozhodně funkční deseti z třinácti respondentů. Tři respondenti ho ohodnotili trojkou, tedy si nebyli jistí jeho funkčností. V otevřených odpovědích zhodnocení funkčnosti tohoto návrhu odpovídali velmi podobně a poukazovali na to, že bydlení a práce jsou pro úspěšný odchod velmi důležité.

Další návrh, který byl na škále hodnocen osmi respondenty z třinácti jako rozhodně funkční, ukládal povinnost zařízení zajistit nejméně rok před očekávaným odchodem mladých dospělých samostatné bytové jednotky pro nácvik, i s určitou finanční nezávislostí. Hodnotící se shodovali na tom, že tato zkušenost velmi napomáhá získání samostatnosti.

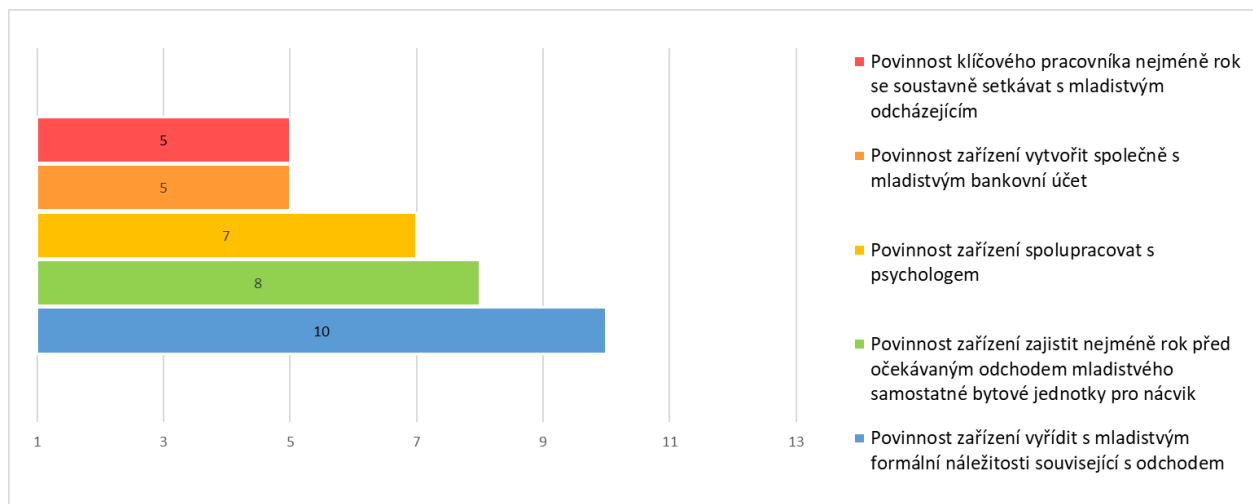
Návrh na povinnou spolupráci s psychologem hodnotilo jako rozhodně funkční, či spíše funkční sedm respondentů z třinácti. Funkčnost hodnotili hlavně na základě špatných zkušeností a traumat, se kterými děti do ústavní péče přichází. Sdělovali, že psychologická péče by mohla předejít mnoha těžkostem v jejich dospělém životě.

Ostatní hodnocené návrhy považovalo za funkční méně než sedm respondentů z třinácti. Pět respondentů hodnotilo funkčně návrh na vytvoření bankovního účtu během pobytu v zařízení. To by podle nich přispívalo ke zvýšení ekonomické gramotnosti a samostatnému rozhodování. Nevýhody vidí v přístupu rodičů k těmto účtům. Dva z respondentů však zhodnotili tento návrh jako nefunkční a dokonce škodlivý.

Pět respondentů hodnotilo, že funkčním návrhem je povinnost klíčového pracovníka neméně rok se soustavně setkávat s mladistvým odcházejícím z důvodu získání důležité vztahové osoby a vzhledu do situace.

⁴ viz příloha č. 4: Tabulka výsledků kvantitativní části výzkumu

Za nejméně funkční návrh, který byl nejvíce hodnocen jako spíše nefunkční a rozhodně nefunkční byla povinná spolupráce zařízení s mentoringovými a patronskými projekty, či hostitelskou pěstounskou péčí.

Graf č. 1: Návrhy na zlepšení přípravy zhodnocené jako funkční (autor)

5.3.2. Zhodnocení dosažitelnosti návrhů na zlepšení přípravy

Za návrhy zhodnocené jako dosažitelné považuji ty, u kterých na škále převažuje hodnocení 4 a 5, tedy spíše dosažitelné a rozhodně dosažitelné.

Mezi návrhy zhodnocené respondenty jako nejvíce dosažitelné patří, povinnost klíčového pracovníka neméně rok se soustavně setkávat s mladistvým odcházejícím, povinnost klíčového pracovníka vytvořit ve spolupráci s mladistvým finanční plán prvního roku samostatného života, povinnost zařízení vyřídit s mladistvým formální náležitosti související s odchodem a povinnost zařízení svolat před odchodem z ústavní výchovy případovou konferenci. U těchto návrhů jen velmi málo respondentů ohodnotilo jinak než rozhodně dosažitelné a spíše dosažitelné. Ti, kteří uvedli nižší hodnocení, se zaměřovali na nezáměr mladých dospělých či na nutnost přesunutí těchto odpovědností na sociálního kurátora.

Jako nedosažitelný byl zhodnocen návrh týkající se povinnosti spolupráce s psychologem. Na škále dosahoval průměrného hodnocení spíše nedosažitelné. Většina odpovědí poukazovala na nedostatek těchto odborníků, nedostatek finančních prostředků zařízení a neochotu těchto odborníků pracovat v těchto zařízeních.

Velmi málo dosažitelný byl také zhodnocen návrh povinného zajištění samostatné bytové jednotky pro nácvik, i s určitou finanční nezávislostí. Problémem pro hodnotící byly většinou finance a nedostatek bytových jednotek celkově.

Dalším návrhem, který dosahoval na škále hodnocení spíše nedosažitelný byl návrh na povinnou spolupráci mezi mentoringovými a patronskými projekty či využití hostitelské pěstounské péče, kterých podle hodnotících není dostatek.

Velmi špatně na škále dopadla také povinnost MŠMT vytvořit metodiku ukončování péče a přípravy, ale z výpovědí spíše vychází, že respondenti nevěří ve vytvoření kvalitní metodiky, která by vycházela z reálné situace.

Jeden z respondentů všechny návrhy zhodnotil jako rozhodně dosažitelné. Z jeho výpovědi vyplývá, že jde jen o správné nastavení a navýšení finančních prostředků, aby byly tyto návrhy funkční.

5.3.3. Zhodnocení funkčnosti návrhů následné podpory

Za návrhy zhodnocené jako funkční považují ty, u kterých na škále převažuje hodnocení 4 a 5, tedy spíše funkční a rozhodně funkční.

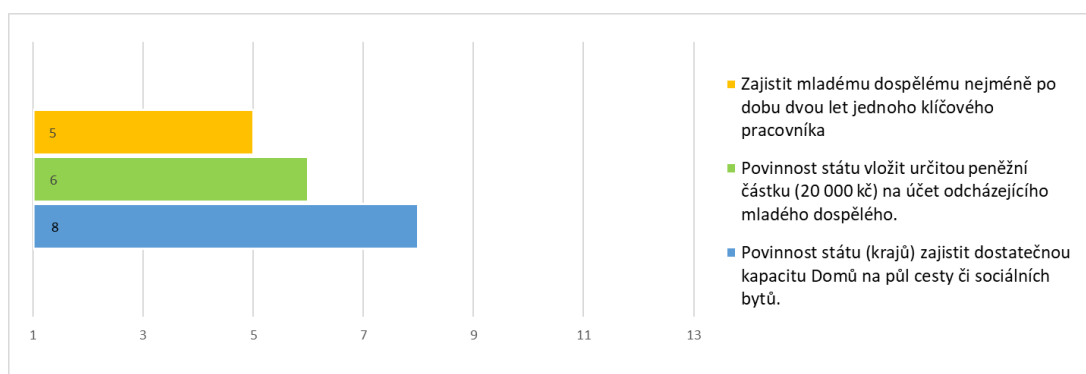
Průměrně nejvyššího výsledku na škále funkčnosti dosáhl návrh, který ukládal povinnost státu či krajům zajistit dostatečnou kapacitu domů na půl cesty. Za rozhodně funkční ho označilo osm z třinácti respondentů. Respondenti tento výběr vysvětlovali obdobně. Pokud mladý dospělý zůstane bez bydlení, jde opravdu o znatelné znevýhodnění. Respondenti dále popisovali jiné alternativy bydlení, které nejsou nejlepším řešením pro mladé lidi v dané situaci.

Návrh garance jednorázového peněžitého příspěvku byla hodnocena také jako funkční, avšak hodnotitelé se neshodovali na její výši ani na přístupu k vyplácení. Tři hodnotící projevíli názor, že mladí dospělí tyto peníze utratí špatným způsobem, nebo že je o ně připraví jejich rodina. Jeden z hodnotících naopak usuzoval, že tyto peníze nemůžou odcházejícím stačit ani na první nájem či kauci. Dva hodnotící navrhovaly změnu návrhu v individuálním vyplácení, týdně či jinak.

Návrh zajistit mladému dospělému nejméně po dobu dvou let jednoho klíčového pracovníka, který koordinuje podporu a svolává případně další případové konference, byl vyhodnocen jako funkční a pět respondentů ho hodnotilo jako rozhodně funkční. Také jde

o návrh, označen třemi respondenty za návrh řešící značné množství problémů následné podpory. Ve svých individuálních odpovědích mluvili o nespokojenosti s přechodem mladých dospělých k sociálním kurátorům a vyjadřovali se o spolehlivém vztahu, který mladým dospělým chybí.

Jako nefunkční byl hodnocen návrh na specializované dávky, který byl průměrně zhodnocen jako spíše nefunkční. V individuálním hodnocení se k nim vyjádřil pouze jeden hodnotící, který zdůrazňoval, že pokud by mladí dospělí dostávali více peněz, nejspíše by nebyli motivováni pracovat.

Graf č. 2: Návrhy následné podpory zhodnocené jako funkční (autor)

5.3.4. Zhodnocení dosažitelnosti návrhů následné podpory

Za návrhy zhodnocené jako dosažitelné považují ty, u kterých na škále převažuje hodnocení 4 a 5, tedy spíše dosažitelné a rozhodně dosažitelné.

Na škále hodnotili respondenti téměř veškeré návrhy jako dosažitelné. Pouze návrh zavazující stát či kraje zajistit dostatečnou kapacitu domů na půl cesty či sociálních bytů označili dva respondenti za nedosažitelný. Když se ovšem poté respondenti vyjadřovali k návrhům postupně, velká část označila jako spíše nedosažitelný nejen návrh týkající se této kapacity domů na půl cesty, ale také návrh na zajištění klíčového pracovníka po dobu dvou let i návrh zajišťující specializované dávky.

Všechny tyto tři návrhy byly považovány za nedosažitelné zejména kvůli jejich finanční náročnosti. Problém s jejich dosažitelností vyplývá z aktuální situace. Zajištění dostatečné kapacity domů na půl cesty je nedosažitelné kvůli obecnému nedostatku bytů. Nedosažitelnost návrhu zajistit mladému dospělému nejméně po dobu dvou let jednoho klíčového pracovníka spočívá v nedostatku sociálních pracovníků. Jeden z hodnotitelů vidí problém v nezájmu samotných mladých dospělých.

Z výpovědí také vyplývá, že dosažení změny systému v oblasti specializovaných dávek je dle respondentů velmi nepravděpodobné. V hodnocení respondenti poukazují na to, že skupina mladých dospělých odcházejících z dětských domovů, jako skupina vyžadující pozornost je příliš malá a neatraktivní, aby byla politicky zajímavá změna systému.

6. Závěr výzkumného šetření a jeho limity

Na základě již představené analýzy obou částí výzkumného šetření bych chtěla shrnout poznatky, které z nich vyplývají. Z rozhovorů s mladými dospělými, kteří již prošli odchodem z ústavní péče vyplývají představené návrhy, které reflektují jejich situaci během a po jejich odchodu. Limitem návrhů je jejich přílišná nekompromisnost. Jejich zhodnocení ukazuje, že povinnosti, které navrhují, je nemožné uložit. Důvodů je hned několik. Prvním důvodem je, že povinnosti souvisí s jinými subjekty, a proto není možné, aby za tyto subjekty zařízení rozhodovalo, např. povinnost zařízení nabídnout mladistvým spolupráci s mentoringovými a patronskými projekty, či využití hostitelské pěstounské péče. Dále ukládané povinnosti není možné naplnit na základě aktuální situace, např. povinnost zajistit mladému dospělému nejméně po dobu dvou let jednoho klíčového pracovníka. Posledním důvodem je, že povinnost je neslučitelná se stávajícím zákonem, např. povinnost zařízení založit v patnácti letech společně s mladistvým bankovní a spořicí účet. Pro jejich lepší funkčnost i dosažitelnost by tedy bylo za potřebí změnit je na doporučení.

Z rozhovorů mimo jiné vyplývají poznatky ohledně přípravy i následné podpory konkrétních mladých dospělých. Rozhovory ukazují, že příprava na odchod ze zařízení probíhá v každém zařízení jinak. Více než polovina respondentů byla na odchod připravována. Především šlo o přípravu skrze komunikaci s osobami, které jsou mladistvým v zařízeních blízké. Respondenti mluvili v různém stupni o přípravě spojené s vyřízením formálních náležitostí. Pět respondentům dětský domov zařídil přechodné bydlení a čtyři měli před odchodem zařízenou práci. Dva respondenti byli na odchod připravováni nějakým druhem simulovaného samostatného života. Polovina dotazovaných měla zkušenost s programy pořádanými neziskovými organizacemi. Limitem těchto zjištění by mohl být fakt, že všichni tyto respondenti jsou nyní v různém stupni zařazení do běžného života a jejich přechod byl v zásadě úspěšný. Jde tedy možná o ty, kteří byli na odchod připravováni více než je běžnou praxí.

Co se týče podpory po odchodu výpovědi respondentů se shodují ve využití jednorázového příspěvku na zaplacení ubytování, pouze z jedné výpovědi vyplývá, že zbytek

peněz byl utracen. Dalším zjištěním bylo téměř celkové nevyužití možnosti podpory ze strany sociálního kurátora. Jedinou využívanou sociální službou byly domy na půl cesty, které využili tři respondenti. Zbylí dva respondenti využili ubytoven a jeden neprojevil o dům na půl cesty zájem.

Z analýzy rozhovorů a těchto závěrů se jako nejpotřebnější ukázaly návrhy:

1. Povinnost klíčového pracovníka nejméně rok se soustavně setkávat s mladistvým odcházejícím.
2. Povinnost zařízení vyřídít s mladistvým formální náležitosti související s odchodem.
3. Zajistit mladému dospělému nejméně po dobu dvou let jednoho klíčového pracovníka, který bude koordinovat podporu a svolávat další případové konference.
4. Povinnost státu (krajů) zajistit dostatečnou kapacitu domů na půl cesty či sociálních bytů.

Z hlediska hodnocení odborníků v druhé části jsou tyto vybrané návrhy hodnoceny jako funkční. Největší přínos spatřovali v návrhu na povinném vyřízení formálních náležitostí související s odchodem a zajištěnou kapacitou v domech na půl cesty. Kromě uvedených návrhů odborníci označovali za velmi funkční návrh povinné psychologické pomoci.

Zhodnocení dosažitelnosti ovšem ukázalo jako dosažitelné pouze dva z těchto vybraných návrhů. Odborníci shledávali dosažitelným pouze návrh udávající povinnost klíčového pracovníka nejméně rok se soustavně setkávat s mladistvým odcházejícím a také další, který ukládal povinnost vyřídít s mladistvým formální náležitosti související s odchodem. Jako dosažitelný návrh zvolili garanci a stanovenou výši jednorázového příspěvku. Téměř nedosažitelný zhodnotili jak návrh na vytvoření specializovaného pracovníka, tak návrh týkající se zajištění kapacit domů na půl cesty.

Limitem těchto zjištění by mohl být malý vzorek respondentů, proto mohou být tyto závěry zkreslené a neodrazovat úplnou různost názorů na funkčnost a dosažitelnost těchto návrhů. Respondenti také nebyli profesně vyváženi, jelikož odborníci osloveni z řad vládních specialistů se, až na jednoho výzkumu nezúčastnili.

V hodnocení odborníků spatřuji velmi zajímavý aspekt velké ambivalence toho, co jim připadá funkční a toho, co považují za dosažitelné. Což napovídá, že si jsou vědomi problémů této problematiky a jejich názory tedy nejsou překážkou změny systému.

ZÁVĚR

Ve své bakalářské práci jsem se zabývala problematikou spojenou s odchodem mladých dospělých z dětských domovů. Jednotlivci umístění v zařízení mají start do života ztížen jak svou osobní historií, tak pobytem v zařízení. Cíleně jsem se zaměřila spíše na jejich psychiku než na popis institucí NRP. V kapitolách věnujících se pozdní adolescenci, vstupu do světa dospělých a specifickému dospívání mladistvých vyrůstajících v institucionální péči jsem vycházela především z informací od autorů v oborech vývojové psychologie, pedagogiky a sociální práce. Popsání těchto poznatků bylo stěžejní pro porozumění různým problémům, které mívají mladí dospělí při odchodu ze zařízení.

Problémy spojenými s odchodem jsem se věnovala v druhé části mé práce, a to v rámci kapitoly popisující odchod z dětského domova jako takový. Postupný popis procesu od přípravy až po následnou podporu ukazuje legislativní rámec a běžnou praxi jednotlivých částí odchodu. V těchto kapitolách je hojně citován, kromě odborné literatury, zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy a také Směrnice o náhradní péči o děti, rámec Organizace spojených národů.

Teoretická část práce alespoň částečně ukazuje, co ovlivňuje problémy mladých dospělých procházející tímto obdobím. Přibližuje, jaká je běžná praxe přípravy a následné podpory, co vyplývá z naší legislativy a jaká je představa zahraničních dokumentů.

Výzkumným cílem praktické části bylo zjistit, jaké nástroje přípravy a následné podpory by měly být mladým dospělým odcházejícím z ústavní výchovy garantovány. Naplnění tohoto cíle je samozřejmě jen částečné. Můžeme říci, že z rozhovorů a z práce samotné vyplývají „slepá místa“, která se zdají systémem opomíjena. Představované návrhy jsou tedy opodstatněné, ale jak hodnotí odborníci, z velké části nejsou z různých důvodů dosažitelné.

Návrhy označené jako dosažitelné opět přenáší více odpovědnosti na pracovníky v zařízeních náhradní rodinné péče. Návrhy zhodnocené jako nejméně dosažitelné jsou právě ty, které očekávají zapojení státu. Což ukazuje, že odborníci ukotvené a finančně podporované změně systému příliš nevěří. Nejfunkčněji byly hodnoceny návrhy zaměřené na příčiny problémů mladých odcházejících, a to by mohlo být pro tuto problematiku pozitivní zprávou.

V závěru je důležité podotknout, že pro větší přesnost a reprezentativnost by musel být výzkum proveden na větším počtu mladých dospělých i odborníků s lepším poměrovým

zastoupením. Dle mého názoru by se výsledky změnilы poměrným zastoupením vládních odborníků na sociální politiku.

Seznam použité literatury

BANDURA, Albert, 1996. *Self-efficacy: the exercise of control*. New York: W. H. Freeman and Company. ISBN 0-7167-2626-2.

BĚHOUNKOVÁ, Leona, 2012. *Fenomén odchodu do samostatného života dítěte vyrůstajícího v náhradní výchovné péči*. Vyd. 1. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, 208 s. il. ISBN 978-80-7476-020-4.

BETTNER, Betty Lou a Amy LEW, 1995. *Odvaha žít svůj život*. Vyd. 1. Hradec Králové: Konfrontace, 99 s. obr., příl. ISBN 80-901773-2-8.

ČESKO. § 24 odst. 1 písm. j) zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů – znění od 1. 1. 2014. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2022 [cit. 25. 7. 2022]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109#p24-1-j>

ČESKO. § 3 odst. 7 vyhlášky č. 334/2003 Sb., vyhláška, kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních – znění od 1. 10. 2005. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2022 [cit. 25. 7. 2022]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2003-334#p3-7>

ČESKO. § 3 odst. 5 vyhlášky č. 334/2003 Sb., vyhláška, kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních – znění od 1. 10. 2005. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2022 [cit. 25. 7. 2022]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2003-334#p3-5>

ČESKO. § 33 odst. 1 zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů – znění od 1. 1. 2014. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2022 [cit. 25. 7. 2022]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109#p33-1>

ČESKO. § 2 odst. 7 písm. e) zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů – znění od 1. 1. 2014. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2022 [cit. 25. 7. 2022]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109#p2-7-e>

ČESKO. § 33 odst. 1 zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů – znění od 1. 1. 2014. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2022 [cit. 25. 7. 2022]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109#p33-1>

ČESKO. § 29 odst. 1 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) – znění od 1. 2. 2022. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2022 [cit. 28. 7. 2022]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561#p29-1>

ČESKO. § 2 odst. 4 vyhlášky č. 438/2006 Sb., vyhláška, kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních – znění od 1. 6. 2022. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2022 [cit. 28. 7. 2022]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-438#p2-4>

ČESKO. § 33 odst. 1 zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů – znění od 1. 1. 2014. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2022 [cit. 28. 7. 2022]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109#p33-1>

Dejme dětem šanci a jejich: projekt „Pomoz mi do života“ [online], 2021. Libuš: © 2021 – DEJME DĚTEM ŠANCI o. p. s. [cit. 2022-07-28]. Dostupné z: <https://www.dejmedetemsanci.cz/>

ERAZÍMOVÁ, Lucie, 2005. *„Z ústavu do života“: (podpora rozvoje sociálních a komunikačních dovedností dětí)*. 1. Praha: Člověk v tísni - společnost při ČT. ISBN 80-903510-4-2.

FLORYKOVÁ, Vendula, 2009. *Socializace raně dospělých jedinců po odchodech z dětských domovů*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 47 s. Dostupné také z: <http://hdl.handle.net/10563/8492>. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Fakulta humanitních studií, Ústav pedagogických věd. Vedoucí práce Musilová, Marcela.

GOTTWALDOVÁ A KOL, Mgr. Martina, 2006. *Dlouhodobá příprava dětí s nařízenou ústavní výchovou na vstup do samostatného života: Metodická příručka Poradenského centra pro děti a mládež s nařízenou ústavní výchovou Centra J.J.Pestalozziho Chrudim* [online]. 1. Chrudim: o. p. s. Chrudim [cit. 2022-07-24]. Dostupné z: <https://docplayer.cz/567106-Dlouhodobapriprava-deti-s-narizenou-ustavni-vychovou-na-vstup-do-samostatneho-zivota.html>

HECZKO, Stanislav a Eduarda HECZKOVÁ, 2001. *Bezdomovci a my. Getsemany* [online]. [cit. 2022-07-03].

HENDL, Jan a Jiří REMR, 2017. *Metody výzkumu a evaluace*. Vydání první. Praha: Portál, 372 stran: ilustrace, grafická znázornění; 21 cm. ISBN 978-80-262-1192-1.

CHAMOUTOVÁ, D. a H NOVOTNÁ, 2019. *Uplatnění absolventů škol na trhu práce – 2019* [online]. 1. Praha: Národní pedagogický institut ČR [cit. 2022-07-03]. ISBN 978-80-7578-032-4. Dostupné z: <https://infoabsolvent.cz/Temata/PublikaceAbsolventi?Stranka=9-0-171>

Klub přátel dětí DD [online], 2020. Praha: © 2022 Klub přátel dětí DD [cit. 2022-07-28]. Dostupné z: Spolek Klub přátel dětí dětských domovů má projekt „Domov“

- KON, Igor Semjonovič a Miloslav POLANSKÝ, 1986. *Kapitoly z psychologie dospívání*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 181 s.
- KOVAŘÍK, Jiří, 2004. *Náhradní rodinná péče v praxi*. 1. vyd. Praha: Portál, 167 s.: čb. foto. ISBN 80-7178-957-7.
- KOZEL, Roman, 2006. *Moderní marketingový výzkum* [online]. 1. Praha: Grada Publishing a. s. [cit. 2022-07-24]. ISBN 802470966X, 9788024709666. Dostupné z: https://books.google.cz/books/about/Modern%C3%AD_marketingov%C3%BD_v%C3%BDzkum.htm?id=1EfM8GQ_iOBcC&redir_esc=y
- Kurzy přípravy na život, 2011–2022. In: *Centum Don Bosco SKM* [online]. Pardubice: Salesiánský klub mládeže, z. s. Centrum Don Bosco [cit. 2022-07-02]. Dostupné z: <https://dozivota.cz/programy/kurzy>
- LANGMEIER, Josef, Zdeněk MATEJČEK, Jan FISCHER, Jaroslav KOCH, Marie VÁGNEROVÁ, Michal ČERNÝ, Martin JANEČEK a Jan SERÝCH, 2011. *Psychická deprivace v dětství* [online]. Vydání čtvrté. Prague, Czech Republic: Karolinum, 1 online resource (399 p.) [cit. 2022-07-05]. ISBN 80-246-2866-X.
- MACEK, Petr, 2003. *Adolescence*. Druhé, upravené vydání. Praha: Portál, 141 stran: grafy, tabulky. ISBN 80-7178-747-7.
- MACEK, Petr a Lida OSECKÁ, 1996. The importance of adolescents' selves: Description, typology and context. *Personality and individual differences* [online]. OXFORD: Elsevier Ltd, 21(6), 1021–1027 [cit. 2021-11-29]. ISSN 0191-8869. Dostupné z: doi:10.1016/S0191-8869(96)00128-6
- MATEJČEK, Zdeněk, 2013. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Vydání šesté. Praha: Portál, 143 stran: černobílé fotografie; 23 cm. ISBN 978-80-262-0519-7.
- MATEJČEK, Zdeněk, Věduna BUBLEOVÁ a Jiří KOVAŘÍK, 1997. *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace*. 1. vyd. Praha: Psychiatrické centrum Praha, 69 s.: tab. ISBN 80-85121-89-1.
- MATOUŠEK, Oldřich a Andrea KROFTOVÁ, 1999. *Ústavní péče*. 2. rozšíř. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 159 s. ISBN 80-85850-76-1.
- MATOUŠEK, Oldřich, Hana PAZLAROVÁ, Anna ŠABATOVÁ, Věduna BUBLEOVÁ, Alena VÁVROVÁ, Martina VANČÁKOVÁ, Jana FRANTÍKOVÁ a Renata JANŠÍKOVÁ, Jan FOLDA, ed., 2009. *Systém náhradní péče o děti a mladistvé & následné péče o mladé lidi odcházející z náhradní péče v České republice: Situační analýza* [online]. První vydání. Praha: Sdružení SOS dětských vesniček [cit. 2021-12-13]. ISBN 978-80-254-4799-4. Dostupné z: <https://www.sos-vesnicky.cz/app/uploads/2017/12/situacni-analyza-systemu-nasledne-pece-v-cr.pdf>

- Mimo domov* [online], 2008. Praha: Copyright Mimo domov, o.s. © [cit. 2022-07-25]. Dostupné z: <https://mimodomov.cz/>
- MPSV, 2021. Dávky a příspěvky. In: *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. Praha: © Ministerstvo práce a sociálních věcí [cit. 2022-07-25]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/davky-a-prispevky>
- Nadace Terezy Maxové* [online], 2022. Praha: © 2022 NTMd [cit. 2022-07-29]. Dostupné z: <https://nadaceterezymaxove.cz/nase-pomoc/projekty/>
- PACNEROVÁ, PhDr. Helena, PhDr. Pavel JANSKÝ, PH.D., Mgr. Lucie MYŠKOVÁ, PH.D. et al., 2015. *Standardy kvality péče o děti ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy a preventivně výchovné péče*. Vydání první. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, 57 stran; 25 cm. ISBN 978-80-7481-138-8.
- PETERSEN, A.C, 1988. Adolescent development. *Annual review of psychology* [online]. Palo Alto, CA: Annual Reviews, **39**(1), 583-607 [cit. 2021-11-29]. ISSN 0066-4308. Dostupné z: doi:10.1146/annurev.ps.39.020188.003055
- REICHEL, Jiří, 2009. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů* [online]. Vydání 1. Praha: Grada, 184 stran; 21 cm [cit. 2022-07-24]. ISBN 978-80-247-3006-6.
- S námi domů, 2022. In: *Heimstaden* [online]. Ostrava: © 2022 created by Effective online [cit. 2022-07-29]. Dostupné z: <https://csr.heimstaden.cz/cz/podporili-jsme/prispevky/prispevek-detail/spoustime-pilotni-program-pro-deti-z-detskych-domovu-a-pestounskych-rodin/224>
- SAK, Petr a Karolína KOLESÁROVÁ, 2004. *Mládež na křižovatce: sociologická analýza postavení mládeže ve společnosti a její úlohy v procesech evropeizace a informatizace*. Vydání první. Praha: Svoboda Servis, 240 stran: grafy, tabulky; 30 cm. ISBN 80-86320-33-2.
- Správný start* [online], 2018. Praha: Správný start Copyright © 2018 [cit. 2022-07-29]. Dostupné z: <http://www.spravnystart.cz/>
- Srdce na dlani* [online], 2017. Praha: © Nadační fond Srdce na dlani, 2017 [cit. 2022-07-29]. Dostupné z: <https://srdcenadlani.cz/>
- STANCLOVÁ, Tereza a Miriam KOTRUSOVÁ. Ústavní péče v ČR: Předpoklad nebo překážka úspěšné integrace mladých lidí do společnosti. *Aktuální otázky sociální politiky: teorie a praxe* [online]. Pardubice: University of Pardubice, Faculty of Economics and Administration, 2013, 7(2), 115 [cit. 2022-07-03]. ISSN 1804-9095.
- Symbios: sdílení bydlení Brno* [online], 2020. Brno: SYMBIOS © 2020 [cit. 2022-07-29]. Dostupné z: <https://www.symbiosbrno.cz/?lang=en>

ŠTENCLOVÁ, Veronika, 2021. *Příprava jedinců na odchod z dětských domovů a jejich začlenění do společnosti*. Olomouc. Disertační práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce PhDr. Tomáš Čech, Ph.D.

ŠTENCLOVÁ, Veronika a Tomáš ČECH, 2018. Příprava dětí na odchod z DD jako prevence neúspěšného začlenění do společnosti. *ResearchGate* [online]. 7 [cit. 2021-12-12]. Dostupné z: doi:https://www.researchgate.net/publication/344300323_Priprava_deti_na_odchod_z_DD_jako_prevenence_neuspesneho_zacleneni_do_spolecnosti

ŠVAŘÍČEK, Roman, 2010. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách* [online]. 1. elektronické vydání. Portál, 1 online zdroj (384 stran) [cit. 2022-07-24]. ISBN 978-80-262-0273-8. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/kniha/kvalitativni-vyzkum-v-pedagogickych-vedach-3165/>

VÁGNEROVÁ, Marie, 2000. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. 1. vydání. Praha: Portál, 522 stran, obrazové přílohy: ilustrace. ISBN 80-7178-308-0.

VÁGNEROVÁ, Marie, 2012. *Vývojová Psychologie. DěTství a Dospívání*. Prague: Karolinum Press. ISBN 9788024621531.

VALNÉ SHROMÁŽDĚNÍ OSN, 2009. *Směrnice o náhradní péči o děti: Rámc Organizace spojených národů* [online]. 1. Praha: Sdružení SOS dětských vesniček [cit. 2022-07-02]. Dostupné z: <http://www.vterinapote.cz/static/useruploads/files/smernice01.pdf>

VLÁDA ČR, 2020. Státní politika vůči NNO na léta 2015 - 2020. In: *Vláda České Republiky* [online]. Praha [cit. 2022-07-25]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/rnno/dokumenty/statni-politika-vuci-nno-na-leta-2015---2020-133505/>

WINNETTE, Petra, 2010. *O ztraceném dítěti & cestě do bezpečí: attachment, poruchy attachmentu a léčení*. Tišnov: Scan, 120 stran: ilustrace; 23 cm. ISBN 80-86620-20-4.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Rozhovory s respondenty

Příloha č. 2: Seznam použitých standardů

Příloha č. 3: Vzor dotazníku

Příloha č. 4: Tabulka výsledků kvantitativní části výzkumu